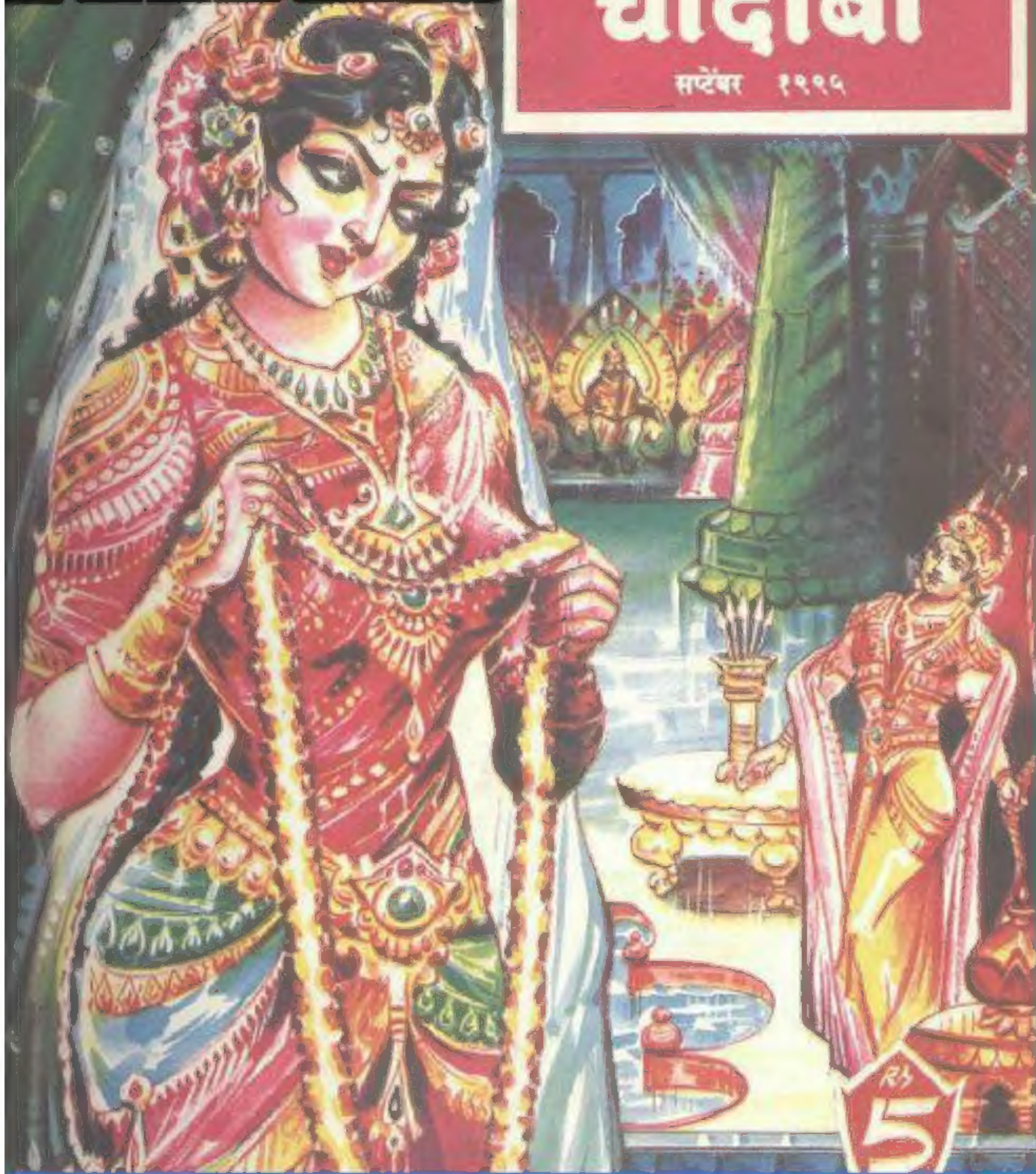

चांदोबा

सप्टेंबर १९९५

Rs 5

नित्याच्या सर्दी-खोकल्यावर
गुणकारी होमिओपाथिक गोळ्या

ब्रायो-पिल्स

‘होमिओचे’ दर्जेदार औषध

✱ सर्व वयोगटांसाठी उपयुक्त ✱

थोड्या थंडीवाऱ्यात हिडल्याबरोबर पडसे, खोकला
होण्याची शरीराची प्रवृत्तीच ब्रायो-पिल्स नष्ट करते.

होमिओ लॅबोरेटरीज

सी. १. सेन उद्योग, अंधेरी (पूर्व), मुंबई ४६. फोन: ८३४००८१, ८३३७२९५

अथि

विश्व-समाचार

**अटलांटिक
महासागरातील
छोटासा भारत**

भारताचे अध्यक्ष डॉ. शंकरदयाल शर्मा नुकतेच कॅरिबियन देशातील ट्रिनिदाद व टोबॅगो या बेटांवर प्रमुख पाहुणे म्हणून जाऊन आले. भारतीय लोकांसाठी येथे जन्मतो एकदां पक्षास सर्वपूर्ण स्वातंत्र्याच्या निमित्ताने स्वातंत्र्या केल्या गेलेल्या समारंभात भाग घेण्यासाठी भारताच्या अध्यक्षपदाचा निमन्वण दिले गेले होते. अगदी छद्म ने भारतीय तेथे पोचले. त्यांनी ३० मे १९८५ रोजी त्या भूमीवर पाऊल ठेवले होते.

इतिहास मसे सांगतो की ख्रिस्तोफर कोलंबस याने अमेरिकेचा शोध लावला. अमेरिकेच्या पूर्व किनाऱ्यावरील ट्रिनिदाद या बेटावर याच कोलंबसने १४९८ मध्ये प्रवेश केला होता. यांनंतर तो प्रवेश स्पेनची नसाहत बनला होता. १८०२ मध्ये तो ब्रिटिशांच्या ताब्यात आला. ट्रिनिदादच्या जवळच असणारे टोबॅगो हे बेटही नंतर आपल्या ताब्यात घेतले. १८०९ मध्ये त्यांनी या बेटांना आपली एक नसाहत बनवले.

या दोन्ही द्वीपांत अखेरचे गुल्फाकन बांगले होत जाते. तेथे काय करण्यासाठी ब्रिटिशांना मजुरांची गरज भावू लागली. त्यावेळी भारतावर ब्रिटिशांचेच आधिपत्य होते. त्यामुळे त्यांनी कलकत्ता, छोटा नागपूर वगैरे भागातून २३० भारतीय मजूर 'फोर्टलरोजक' नावाच्या जहाजावरून तिकडे पाठवले. सध्याची राजधानी पोर्ट ऑफ स्पेनपासून काही अंतरावर ग्रावेल्या

नेल्सन बेटावर स्थाना गुतरवण्यात आले. यानंतरही गेल्या वर्षी वर्षानुशतान प्रवेश, निहार व रक्षण भारतातून बसत प्रजूर तिकडे पाठवले जात राहिले. त्याचप्रमाणे ते ब्रिटिश आर्थिकेतील आपल्या वसाहतीतूनही महत्त्व पाठवत राहिले.

ट्रिनिदाद व टोबॅगो यांनी एकूण जनसंख्या २०,००,००० इतकी आहे. त्यात भारतीय व आर्थिक लोकांची संख्या जवळजवळ सरासरी आहे.

हेथील भारतीय आपल्या पूर्वाजांची जन्मभूमी अजून विसरलेले नाहीत. कारण तेथे ज्ञातानाच ते केवळ आपली पोशाकपद्धतच नव्हे, तर भाषा, आहारपद्धति अन् धर्मसंप्रदायही बरोबर घेऊन गेले. तेथे हिन्दी, बंगाली, पंजाबी व दक्षिणेकडील बर ही भाषा बोलणारे भारतीय आहेत. याशिवाय श्रमजपूरी, मैथिली, संथाली व नेपाळी भाषिक ही तेथे आहेत. येथील काही भाषांची नावे ही त्यांनी मयुरा, लवणधू, कानपूर, चंदरनाथ, मद्रास, मलबार्नडस, दिल्लीरोड, गोलकुंडा ठेवली आहेत.

नुर हसन अली हे पद्यकार तेथून येथे गेलेले भारतीय होते. ते असे म्हणतात की, "समुद्रांनी आम्हाला एकमेकांपासून तोडले असले, तरी आमची हृदये एकमेकांशी जुळलेली आहेत." अध्यक्ष डॉ. शंकरदयाल शर्माही असे म्हणाले की, "ट्रिनिदाद - टोबॅगोशी भारताचे संबंध फार निवटवे आहेत; कारण यांची मने जुळलेली आहेत."

शान्त सामू

गौरीपुरचा काशीराम चांगला धनवान होता. त्याला केशव व माधव नावाचे दोन मुलगे होते. दोघेही चांगले मेहनती आणि बुद्धिमान होते. तरीही काशीरामच्या मनाला शान्ती जाधत नव्हती, बिचारा सदैव बेचैन असे; अन् याला कारण होता त्याच्या वायकोचा भांडसोर स्वभाव ! तिचे नाव 'शान्ति' असले तरी प्रकार अगदी गुलट होता. तिचा स्वभाव फार लहरी असून तिची बडबडही फार मधयिबाहेर चाले.

आपल्या तीक्ष्ण वाक्पटाणींनी इतरांच्या मनाला बापाळ करत राही ती. आपल्या वायकोचा हा स्वभाव चांगला माहौत असल्यामुळे काशीरामने केशवचे लग्न आपला लांबचा नातेवाईक धर्मा याच्या मुलीशी - कमलाशी लावून दिले, असे करण्याचे असे ही एक कारण होते की, त्याला वाटले दोन्ही कुटुंबे एकमेकांना ओळखत असल्याने कमलालाही

आपल्या साधूचा स्वभाव अगोदरपानूनच नीट माहीत असेल, परंतु प्रत्यक्षात घडले मात्र लगेदी गुलट ! शान्ता शब्दाशब्दावर कमलावर गाराव होऊन तिला खूप टाकून बोले. कमलाही मूळीच चूप राहू शकत नसे, तिने आपल्या नवऱ्याला केशवला स्पष्टच सांगून टाकले की, "मो आता माहेरी परत जाते. आपले निराळे बिन्हाड करायची व्यवस्था केलीत, म्हणजे अगच मी परत येईन."

यातन्तर थोड्या दिवसांनी दोन व्याह्यांनी आपसात वर्चा करून ठरवले की, केशव-कमलाचे निराळे बिन्हाड करून देण्यातच सर्वांना सुखलाभेल. अशा प्रकारे थोरल्या मुलाने गात्रातच आपले निराळे बिन्हाड धाटले अन् नंतर त्याला आता एक वर्षाचा मुलगाही होता.

अशा परिस्थितीत असा आपल्या दुसऱ्या मुलाचे-माधवचे लग्न करून घ्यायलाही त्याला प्रय जाहू लागले.

प्रवीणा रणनबरे

एकदा काशीराम शेजारच्या गावात असलेल्या नारायण नावाच्या आपल्या मित्राचा भेटायला गेला.

बऱ्याच दिवसांनी आपल्या मित्राला पाहून नारायण फारच खुश झाला. दोघे झोपाळ्यावर बसून पंद झोके घेत मजेने गप्पा मारू लागले.

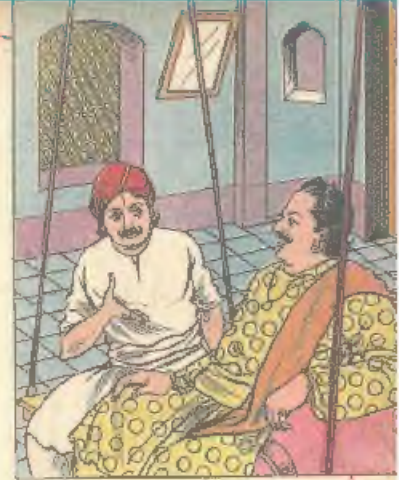
थोड्या वेळाने खांद्यावर एक मोठेसे गाठोडे घेतलेला एक माणूस तेथे आला. आल्याबरोबर तो नारायणाकडे म्हणाला, "रामराम रावजी, आपल्या विमलाबेटीने जरीच्या साड्या आणायला सांगितल्या होत्या मामच्या वेळी. आता तिच्यासाठीच खास सुंदर कलाकुसरीच्या रंगीत साड्या घेऊन आलोय पहा."

नारायणने आपल्या मुलीला हाक मारली.

विमला घरानून बाहेर आल्याबरोबर व्यापारी म्हणाला, "छोटी मासकीणबाई ! मामच्या वेळी बित्तर रंग जरीकाडाच्या साड्यांनटून बोलला होतात ना ! बघा कशा सुरेख साड्या आणल्या आहेत तुमच्यासाठी !" अन् तो नोकराला गाठोडे सोडायला सांगू लागला.

इतक्यात व्यापाऱ्याला "अंधूक नका गाठोडे मोतीरामजी ! आलेचमी," असे म्हणत विमला लगेचगीने पुन्हा घरात गेली.

काही मिनिटातच एक बिरलेली, जुनी दिसणारी साडी आणून ती मोतीरामसमोर टाकत म्हणाली, "जरा ही साडी नीट पहा बरं."

साडी पाहिल्याबरोबर मोतीरामचा चेहरा पडला. तरी झण थरात स्वताला सावरत तो म्हणाला, "हं ! कुणाकडून घेतली होती ?"

विमला हसत म्हणाली, "तुमच्याकडूनच तर घेतली होती. का ? विश्वास नाही असत ?"

झण तिचे बोलणे थुडवून लावल्यासारखे करत ती म्हणाला, "हो मोतीराम असल्या हलक्यासलक्या साड्या विकत नसतो कधी."

तरीही विमला पुन्हा गंभीरपणे म्हणाली, "मोतीरामजी, मागल्या वेळी अगदी आग्रह करकून 'चांगली साडी' म्हणत तुम्हीच तर माझ्या गळ्यात मारली होती ही साडी ! अन् चांगली शक्य किंमतही दसून केलीत बाळाकडून, पण पहिल्यानेच पाण्यात टाकली,

तर रंग पार किटून गेला. लक्षात ठेवा तुम्ही, माणसाला फलवण्यात एकदाच पश मिळू शकते, पण प्राणविक्रमाचा साच कायम सुपयोगी पडतो! आता जाय शकता तुम्ही!"

तिच्या या अकस्मात वाक्ताडनाने घाबरलेला मोतीराम काही बोलणार, इतक्यात त्हाला शोषवत विमला पुन्हा म्हणाली, "मोतीरामजी, देवानं माणसाला बोलण्याची शक्ती दिलेली आहे, ती आपल्या बोलण्याद्वारे चांगल्या गोष्टी व्यक्त करण्यासाठी! अगोचर जास्त बकबक करून जिमेच्या जिवावर आपला मतलब साध्य करण्यासाठी नव्हे; समजतं? जा आता तुम्ही!"

मोतीराम नेहून मुकाट्याने निघून गेला.

काशीराम हा सारा प्रकार लक्षपूर्वक पहात होता. त्याने विमलाच्या विचाराले, "एका मोठ्या माणसाशी कसनाही संकोच न साठवता असं धडाधडा बोलतामा कसली शीति नाही वाटली तुला?"

विमला हसतच उत्तरली, "आपण जर कसली चूक केली नसेल, तर संकोच किंवा मोतीचा प्रश्नच कुठे येतो काका? तिर्दोष माणसं अशी अगोचर घाबरायला लागली, तर दोषी माणूस त्याचा फायदा घेऊन आपल्या मर्यादा जास्तच बोलावू लागेल की नाही?"

तिचे हे बोलणे ऐकता ऐकता काशीरामाच्या मनात काही निराळाच विचार येऊ लागला. नंतर संझ्याकाळपर्यंत तो नारायणजी गप्पा तर मारत होता, पण त्याचे मन पुनःपुन्हा आपल्याच विचाराभोवतीं झंजी वाळत होते.

शेवटी आपल्या गावी परत निघण्यापूर्वी मनात काही निर्णय घेऊन तो आपल्या मित्राला म्हणाला, "हे बघ नारायण, मला तुझ्याकडे काही मागायचंय."

आश्चर्याने नारायण म्हणाला, "बरे माग न निःसंकोचपणे."

"अं! तुझ्या मुलीला आपली सून बनवावी, असं वाटतंय मला," काशीनाथने मनातली गोष्ट सांगून टाकली.

मागणी ऐकताच काशीरामला आनंदाने मिठी मारत नारायण म्हणाला, "अरे, हे तर वरदानच झालं की मला! तू म्हणतोयस काही

मागायचंय मला? याशी विमला तुझी सून बनणं यासारखी भाव्याची गोष्ट दुसरी कोणती कसणार तिच्यासाठी? माझ्या पोर्याचं भाव्यच फळफळलं की!"

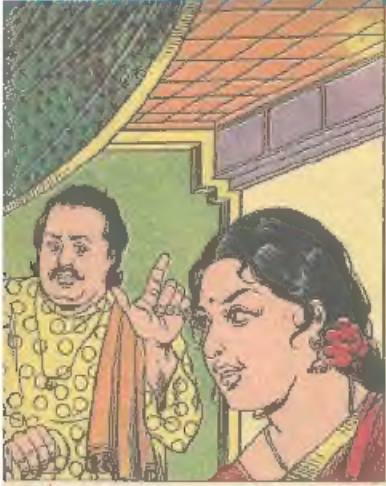
काशीराम नंतर म्हणाला, "बरे तर, आता घरी पोस्ताचमी आपल्या बायको वनं मुलाशी बोलेन याबाबत, नंतर पुढर्तही पाहून ठेवीन. त्यापूर्वी म्ही आपल्या बायको व मुलाशी बोलून देव."

घरी पोचल्याबरोबर काशीरामने आपला धाकटा मुलगा भाधव घाला सारी हाकित सांगून म्हटले, "भाधव, तुझी चहिली जरा मज्ज स्वभावाची कसल्यामुळे घरात तुझ्या आईचं वर्चस्व राहिलं, शेवटी सुनवाईनं आपलं निराळं विव्हाड थाटलं. पण आता तुझी होणारी बायको मोठी चुफचुणीत ऊन हुशार आहे. मला आशा आहे की ती तुझ्या आईला सुधारेल. विमलाच्या वागणुकीनं माझ्या या आशाखूपी रोपासा धानच खताचाणी घातलंय, मला तर वाटतंय की तुझा बाबा अन् चहिलीही पुन्हा टपेच रहायला येतील."

नंतर सर्वजण जेव्हा 'मुलगी पहायला' नारायणच्या घरी गेले, तेव्हा हुंडा म्हणून आपण कायकाय आणि किती देणार अगैरे सर्वकाही त्याने आपण होभूनच सांगून टाकले. शांतीही कबूल झाली. त्यामुळे लग्नसमारंभ लवकरच पार पडून विमला सासरी रहायला आली मुद्दा.

विमला सासरी आल्यानंतर घरच्या कुत्र्यामाजरावर ही बरसणाऱ्या माभूचा स्वभाव तिला चांगलाच कळून चुकला. परन्तु आपली काही चूक नसतानाही आपणावर तिच्याकडून नुष्टणारे वागणूक ही मुकाट्याने सहन करीत राहिली, तोंडातून तिने कधी 'अ' ही वाडला नाही. इतकेच नव्हे, तर तिने आपल्या वागणुकीन कसला बदलही केला नाही. काशीरामला विमलाच्या या वर्तणुकीचे मोठेच आश्चर्य वाटले. त्याला वाटले, की मूळ नवीनच आलेली आहे, नवीन शाली की मग दाखवील आपली चुणूक! तो यासाठी वर्षभर वाट पहात राहिला, पण शान्ती भरजतच राहिली अन् विमला ओठ घट्ट मिटून राहिली! एकदा बायको

देवळात गेल्याची मंघी साधून काशीरामने विमलाशी या बाबतीत बोलणे काढले.

तो आपल्या सुनेला म्हणाला, "सुनबाई, तू एथे आल्या दिवसापासून मी पहातो आहे. तुशीसामुतुता भुगोचन कास देत असते. तरीही तू कास आणलं तोड घालून बसली आहेस? मला तर रंका बायला लागली आहे की, त्या दिवशी साड्यांच्या व्यापाऱ्याला रोखडोक बोलणारी मुलगी तूच की आणखी कोणी!"

सासऱ्याच्या या बोलण्यावर हसत हसत विमला म्हणाली, "त्या दिवशी त्या व्यापाऱ्याला मी करलाही संकोच न बाळगता अशासाठी बोलले की, त्याचं आमचं काही नातं नव्हतं; आमच्या कुटुंबाचा तो कोणी भिन्न ही

नव्हता. पण इथे माझ्यावर अधिकार गाजवणारी नाई ही माझ्या नवऱ्याची प्रत्यक्ष आई आहे; सासू आहे माझी! त्यांच्याशी जसगारं मासं हे नातं शाश्वत आहे. त्यांना काही गुलटगुलट बोलायला हे नातंच मना अडवत आहे. आपल्याला जिथे प्रेमाची अपेक्षा असते, आपले संबंध सुरक्षित रहावे असं वाटतं, तिथे शान्तता अनसह्यशक्ती असणं आवश्यक आहे. मांडणतंटा कदापीही नसावा."

सुनेचे तद्गुण पाहून काशीरामचे डोळे भरून आले. मोठ्या प्रेमाने तो म्हणाला, "मुली, तुझं वय तर खूपच लहान आहे, पण मल्याभल्या मोठ्या माणसांनाही जाजवेल असं बोललोस तू! तुझ बोलणं म्हणजे त्यांना एक आदर्श अंदाजण आहे. पण मला अशी भीती पडलीय की तुझा चांगुलपणा, हा तुझ्या सामुच्या दृष्टीने तुझा भिषेपणा असावा. यामुळे गिला जास्तच प्रोत्साहन मिळून ती तुला नेपवई वास्तवेल, अन् मग कदाचित तुझ्या म्हनशक्तीचा अंत होईल. मला वाटतं होतं की तू आपल्या सामूला चांगला घडा शिकवशील, तिना नीट ताळ्यावर आणशील, पण आता कळून चुकलंय की मूर्खपणा इतरांना सहजपणे त्रास देऊ शकेल, पण विवेक शिकवू शकणार नाही. जे व्हायचं, ते तर होऊनच राहील. आम्ही आपल्या भाम्यालाच दोष देतोय. इतक्या सुशील सुनेचे हाल पाहून मन दुखतं आमचं. आम्हाला राग बसाचं जागतं."

त्याला पुढे बोलवेनासे होऊन तो बाहेर निघून गेला.

बाहेर पडत अमलानाच देवळातून परत आलेली शान्ती त्याला आपल्या पुढ्यातच दिसली. पण काशीरामने एक शब्द ही अचारावा नाही, जणू त्यांना तिचा चेहराही पहाणे नको वाटत होते.

त्या दिवशी रात्रीच्या जेवणाचे वेळी शान्ती अतिशय शान्त होती. नेहमीप्रमाणे ती सुनेशी एक ही रागाचा शब्द बोलली नाही. काशीरामला नी म्हणाली, "अद्या चांगला दिवस आहे. तुम्हाला वेळ आहे का थोडा?" काशीरामने पुश्तानच विचारले, "का?" गान बाली घालत शान्ती मुत्तरली, "अद्या आपण दोघेही जाऊन आपला थोरला मुलगा, मून आणि नातवाला इथे आपल्या घरी घेऊन येऊ."

वायकोच्या या बोलण्याचे आश्चर्य वाटून काशीराम एकदम ओरडला, "काय म्हणालीस? पुन्हा एकदा बोल बरं!" शान्ती हसत रडत रडत शान्ती म्हणाली, "आज

देवळात मज्जन नव्हतंच म्हणून मी लवकर परत आले. तुमचं बोधाचं सगळं बोलणं मी ऐकलं. आ अपर्यन्त आपला मूर्खपणा न जाणून, तुम्हा सर्वांना मी किती त्रास दिला ते माझ्या लक्षात आलं. माझ्या बटल तुमच्या मनात किती कटुता अंतून झालीय हे अंमलं मला. प्रेम अन् बंधन हर्बसं वाटतं असेल, तर माणसाचं वागणं आदमीयतेचं हवं - हे विमलाचं बोलणं अगदी सोळा आणि पडलं."

आपल्या बायकोत अचानक इतका फरक पडेल अशी काशीरामला कल्पनाच नव्हती. आनंदात तो म्हणाला, "इतक्या काळानंतर शान्त जीवणाचं मुख्य सूत्र तुमचा लक्षात आलं. सामूला शान्त स्वभाव हाच तर कुटुंबाच्या सुखशान्तीचा पाया आहे. देवानं दिनेनं ते एक बरदानच आहे."

"इतकी छोटीसी गोष्ट तुम्ही आपली थोरली मून घरात आली, तेंव्हाच सांगितली असतील, तर मी स्वतःला सुधारनं नमतं का? आत्तापर्यंत राग का राहिलात?" शान्ती हसत बोलली.

हुस.....हुस

भारतक बादल झाले, त्यांची लाज चुकत होती. त्यातले तिथेही श्वासां एका एका लाकडी फळीचा वायार मेजून कसे तराएका निर्जन बेटावर पोचले, या तिचा शिवाय कोणीही प्राणी नव्हता तेथे. फळांनी लवळलेले सुपुसे सुद्धा तेथे होते. एका लहानग्या पक्षी होती अन् त्या पांढऱ्या अगणित भासे होते. कळे व मासे खाऊन वायसीच विजय जुगार खेळत ते आपले दिवस घालून लागले.

त्या तिघातला एक होता माथपाटीत, दुसरा शेतकरी अन् तिसरा होता एक रिकामटेकडेपणाने दिवस घालवणारा भटक्या माणूस.

एक दिवस सधुर्दिवसावर हिमलत घसताना पाटीतभुगाला वेळीस एक नटली विसली. शेतकऱ्याने बुनलून हाकाट घेतली आणि रिकामटेकड्याने तिथे झाकण काढले. धूप काळापासून बाटलीत बंद बसलेले एक भूत ताबडतोब जोर-मोरात धुसत कुडी मारून बाहेर आले.

भूत पाहून तिथेही पळून जाऊ लागले. पण त्यांना थांबायला रांगून घेत म्हणाले, "अरे, काय वर्षांनी तुम्ही मरत मुक्त केल्या, तेंव्हा मी तुम्हा तिघांचेही एकएक दुःखा कुरी करीन. नोट विनाय करून वगळ मागायचं ते टपला मीट." माकपाटीत विचार करू लागला, "शाबक्या नोळांचे तरे मिटवण्यासाठी मला ताबडतोब आपल्या गाली जायबय." भुगाले ताबडतोब आपल्या तोंडाने 'हुस' असा गायन केला, अन् पाटीत महाधम दुसऱ्याच क्षणी अदृश्य झाले. शेतकऱ्याने विचार केला, "शोक कावाचवी वेळ झालीय, मला तर आता आपल्या वातहत असायना हय." भुगाले पुन्हा 'हुस' केले अन् शेतकरी नाहीसा झाला.

रिकामटेकड्याने विचार केला "जुगार खेळायला ते रोपेइथे असले तर माझा वेळ कसा छान जाईल!" झाले! भुगाले दोन वेळा 'हुस हुस' केले अन् ते रोपे पुन्हा बेटावर हजर झाले! आता भूतच गायब झाले होते!

(मोहन हा दुसरा राजा वर्धन याचा पुत्र. ग्रीक राजा प्रतोष याच्या पत्नीने - भुवनसुंदरीचे - अपहरण झाले. तिला परत आणण्यासाठी ग्रीक सैन्य जहाजातून निघाले. त्यांनी ट्रायला वेडा तिला, दहा वर्षे सुद्धा होत राहिले. शेवटी एका विशाल लाकडी मोठ्यात लहून ग्रीकांनी ट्राय नगरात प्रवेश केला, आणि त्यावर विजय मिळवला. नंतर त्यांनी नगर बाळूत टाकले. 'भुवनसुंदरी' नावाच्या ग्रीक पौराणिक चौराकथेत हे सर्व घापण वाचनेच आहे. ट्रायवर आक्रमण करणाऱ्या ग्रीक याध्वरात रूपधरही एक होता. युद्धात विजयापूर्वी ज्योतिष्यांनी त्याला धांविते होते की, "तुला बारा वर्षांपर्यंत स्वदेशी परतण्याचा रोग नव्हाय." त्या विघोषी १५५ वर्षे तर प्रत्यक्ष युद्धातच खर्च झाली. आलेल्या वहा वर्षांनी रूपधरच्या जीवनात फारच विविध घटना घडल्या. त्या घटनांचा या महिन्यापासून विवित करीत राहोत.)

ग्रीकांनी ट्राय नगर जिंकले. मिळालेली संपत्ती व वायकाही त्यांनी वाटून घेतल्या. प्रत्यक्ष राजा वर्धन याची बायको रूपधरच्या बाट्याला आली. पण ती त्याला लाभली नाही. तिने केलेल्या अतिशय बडोमुळे व शिष्याशपांमुळे कंटाळून तिला मारून समुद्रात फेकून दिले. नगर जिंकल्यानंतर तेथील प्रमुख देवी वृद्धिमतीदेवी हिलाही त्यांनी पुरेसा आदर दिला नाही. त्याचा परिणाम म्हणून की काय, परतीच्या वाटेवर सर्वच ग्रीक योद्ध्यांना अनेक संकटांना तोंड द्यावे लागले. रूपधरच्या नौका ट्रायच्या किनारा सोडून निघाल्यापासूनच बुलंटे बागे वाहू लागले होते. वास्तविक त्यांना दक्षिणेकडे जायचे होते. परंतु

ग्रीकांच्या पौराणिक कथा

तीका मात्र युत्तरेकडे ढकलल्या जात राहिल्या. शेवटी त्या स्पिरोस किनाऱ्याला लागल्या. ही किकोनियनांच्या रहाण्याची जागा होती.

रूपधरच्या सेना त्या नगरावर तुटून पडल्या अन् त्यांनी नगराचा निधन केला. सैनिकांनी सापडलेल्या म्बिया, पशुधन व अन्य संपत्ती आपसात वाटून घेतली. रूपधर त्यांना म्हणाला, "आपल्याला जमेल तितक्या लवकर इथून निघायला हवं." पण सैनिक त्याचे म्हणणे ऐकून त्यावर विचार करण्याच्या मनस्थितीत नव्हते. नगरात त्यांना एक विचित्र व स्वादिष्ट पेय मिळाले. सर्वजण ते पेय खूप प्यायले आणि जनावरांना समुद्रतटावर भाजून खायला त्यांनी सुरुवात केली. यातच ते मग्न राहू लागले. या

अवघात नगरातून पळून गेलेले किकोनियन दुसऱ्या गावात गेले. त्या गावातील सर्व पुरुष युद्धकला कुशल जाणत, त्यांच्या जवळ कुत्तम शस्त्रास्त्रे होती. अनेक जण धनुर्विद्येत प्रवीण होते, तर काही धामाफेकीत. काही कुत्तम तलवारबद्दल होते. नगरातून पळून गेलेल्या लोकांना या गावातल्या लोकांनी त्यांच्यावर हल्ला करणाऱ्या लोकांबद्दलची सर्व माहिती विचारली. हल्ला करणारे लोक शूर आहेत हे कळल्यावर ते फारच खुश झाले. आज वयाच काळानंतर आपल्या शस्त्रांचा योग्य उपयोग करायची संधी त्यांना प्राप्त झाली होती. या सैन्या योद्ध्यांनी किकोनियन लोकांना मदत करायचे आनंदाने मान्य केले. किकोनियन तेथून असंख्य योद्ध्यांना घेऊन आले. त्यांच्यात रथासह हजेरून लढणारेही अनेकजण होते. वेळ पडल्यास जमिनीवर अग्ने राहूनही ते युद्ध करू शकत.

अगदी सकाळी सकाळीच हे किकोनियन थोडे टोठधाडी सारखे येथून रूपधरच्या लोकांवर तुटून पडले. घनघोर युद्ध झाले. किकोनियनांची संख्या अधिक होती अन् असबसा वेळ जात राहिला, तरी रूपधरची सैनिक संख्या कमी होऊ लागली. बरेच जण मारले गेले. बाकीचे विनाविलंब अडकून मारून आपापल्या नाकांवर चढले अन् तेथून पळून गेले.

समुद्रात थोडे दूर गेल्यावर पूर्वेकडून जोरदार

वारे वाहू लागले. समुद्र व आकाश दोन्ही एक होऊन धूसर दिसू लागले. अघार पडता. वाऱ्याच्या वेगामुळे जहाजांच्या शिडात हवा भरली जाऊन ती वेगाने भरकटत जाऊ लागली. पहाता पहाता त्या हवेमुळे नहाऱ्यांनी शिडे फाटू लागली.

'आता आपल्या प्राणांची खैर नाही', असे रूपधरला वाटू लागले. त्याने शिडे खाली करण्याची आज्ञा आपल्या सैनिकांना दिली. तसे करून मोठ्या कष्टानेच ते आपली जहाजे किनाऱ्याला लावू शकले. दोन दिवस त्यांनी वादळ थांबायची प्रतीक्षा केली. दोन्ही दिवस त्यांना सूर्यदर्शनही घडले नाही.

तिसऱ्या दिवशी सकाळी त्यांना जेव्हा अरुणोदय दिसला, तेव्हाच त्यांच्या जिवात जीव आला. त्यांनी पुन्हा खांबांना शिडे बांधली अन् जराही प्रयत्न न करता जहाजे योग्य दिशेने झरझर जाऊ लागली.

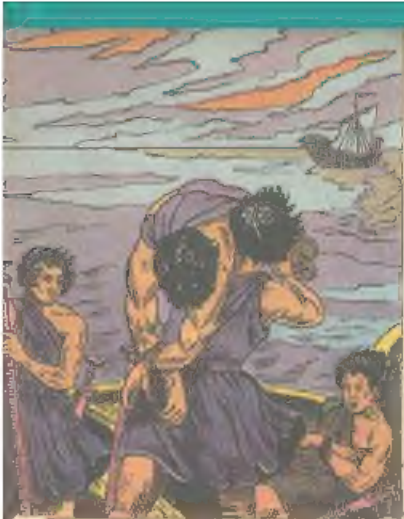
चार दिवसांच्या प्रवासानंतर तौका पोचल्या तेथून युत्तरेकडे गेल्यावर रूपधर स्वदेशी इथाकाला पोचू शकणार होता.

हवेचा जोर कमी झाला अन् रूपधरने नावा पुढे नेण्याची आज्ञा दिली. पण हलक्यात पुन्हा वादळी वारे वाहू लागले अन् त्या नावाड्यांच्या ताब्यात राहोनाशा झाल्या. त्या किनाऱ्याकडे जाऊ लागल्या. यापेक्षा 'मागच्यावेळेचे वादळ बरे' असे स्तुगावत्री वेळ आली. कारण यावेळी समुद्रात प्रचंड अुंचीच्या लाटा झुलळत होत्या.

जहाज एका क्षणी लाटेवर अुच अुचलले जाई. तर दुसऱ्या क्षणी कडेलोट झाल्यासारखे एकदम खोल जाई. बरीत भर म्हणून वास्तपात अक्काळकिक्काळ आकाराचे मासे व बगरी सुसरी दिसू लागल्या. परंतु सुदैवाने या प्राण्यांना वादळामुळे आपल्याच जीवनाची चिंता पडल्याने त्यांनी रूपधरच्या लोकांना जरासुद्धा कास दिला नाही. पुरे तमू दिवस व नमू रात्री चारा त्यांच्या नाकांना चेंडूसारखा दकडून तिकडे टोसवत राहिला. दहाव्या दिवशी सर्वजण एका किनाऱ्याला लागले. परन्तु तेथे ते वास्त दिवस राहू शकले नाहीत.

या किनाऱ्यावर रहाणारे लोक एक प्रकारची गोड फळे खात असत. ती अगदी मधासारखी

बराच वेळ गेला तरी सैनिक परत न आल्याचे पाहून रूपधर स्वतःच काही सैनिक बरोबर घेऊन त्यांना शोधत गावात पोचला. तेव्हाच खरी गोष्ट त्याच्या ध्यानी आली. त्या लोकांनी रूपधरलाही फळे देऊ केली पण त्याने ती खाही नाहीत. त्याला अंका आली की या फळांमुळेच आपले सैनिक गुंगले आहेत. त्याला जबरदस्तीनेच त्या सैनिकांना आपल्या नौकांपर्यंत खेचून आणणे लागले. वाटभर ते ओरडत होते की, "आम्हाला तुमच्याबरोबर धावच नाही. सोडून द्या आम्हाला, इथेच ठरून वाटचल."

दोन्यांनी बांधूनच रूपधरने या सैनिकांना जहाजावर बसवले. येथे जास्त रहाणे धोक्याचे आहे, हे तो समजून चुकला अन् आपल्या सैनिकांसह त्याने तेथून कूच केले. थोडे दिवस प्रवास केल्यानंतर जहाजे आणखी एका किनाऱ्याला लागली, आपण कोठे आले आहोत हे त्या ग्रीकांना ठाऊक नव्हते कारण त्यावेळी, रात्र असून आकाशात चंद्र असला तरी तो ढगांनी झाकोळलेला होता. स्पष्टपणे काहीच दिसत नव्हते, तरीही 'अशा काळ ते पाहू' असे ठरवून किनाऱ्यावरील रेंतीतच ते आरामात झोपून गेले.

सकाळी झुळ्यावर आपण एका बेटावर आहोत, असे त्यांना आठळले. तेथील सौन्दर्याचा आस्वाद घेत ते बूध फिरत राहिले.

या बेटावर तक्ततऱ्हेची फळझाडे असून

द्राक्षांचे वेलही सर्वत्र अमरवि वाढलेले होते. तेथील जमीन चांगलीच सुपीक होती. पण कोठेही कोणी शेती करत असल्याचे आढळले नाही. पाणीही मुबलक असल्याने नांगर न चालवताच हरतऱ्हेचे धान्य उत्पन्न होऊ शकले असते.

आपल्या नौका सोडून सूपदूर जाण्यापूर्वीच या ग्रीकांना जंगली बकऱ्या आढळल्या. ताम्रवृक्ष आपल्या नौकांवर चढून सैनिक आपले धनुष्यबाण, भाले इगिरे आपुघे बेभूत आले. काही बकऱ्या माकून त्या शिजवून ते दिवसभर खात राहिले. रूपधरबरोबर एकूण आठ नौका होत्या. प्रत्येक नौकेला नवू-नवू-च्या हिशोबाने बकऱ्या त्यांच्या वाट्याला आल्या.

त्या दिवशी ते आपल्या नौका सोडून कोठेही गेले नाहीत. त्यांना तेथूनच दिसले की, दूरवर माथसांची वस्ती आहे. संध्याकाळी तेथील घरांच्या स्वयंपाकघरातून धूर बाहेर पडत असल्याचेही त्यांना दिसले. शेज्या-मैत्र्यांचे आवाजही त्यांना स्पष्ट ऐकू येत होते.

सकाळ होताच रूपधर आपल्या माणसांगा बोलावून म्हणाला, "मी स्वतः या नौकेत बसून बेटावर पातो, अन् इथली माणसं जंगली आहेत की ताम्य आहेत हे पाहून घेतो. त्यानंतरच पुढे काय करायचं हे ठरवू आपण. मी परत येईपर्यंत तुम्ही आपल्या नौका सोडून कुठे नमू नका. नीट राख कर आपल्या नौकांचं."

थोडे दूर गेल्यावर रूपधरना बऱ्याच लांबवरच्या एका टेकडीवर एक गुहा दिसली.

त्यावर वेळी पसरलेल्या होत्या. गुहेला घेऊन कुंपणासारखी एक भिंत होती. भिंतीत मोठमोठे खडक व झाडांची खोडेही मधून मधून दिसत होती.

रूपधर आपल्या नोकेंतून घेऊन गुहेपर्यंत गेला व त्याने नौका तसे समोर थांबवली. चामड्याच्या दैतीत दिविन पेय भरून घेऊन व नौकेतील बावा राहसी वॉर बरोबर घेऊन तो गुहेकडे निघाला.

रूपधरने जेव्हा इसरोजवर हल्ला केला होता, तेव्हा त्याने तेथील एक पुजारी, त्याची बायको व मुले यांना न मारता सोडून दिले होते. त्यावेळी पुजाऱ्याने ज्या अद्भुत पेयाच्या बऱ्याचशा थेंब्या रूपधरला भेट दिल्या होत्या,

त्यापैकीच एक ही पैसी होती. त्याने रूपधरला त्यावेळी सोने-चांदीही दिली होती. पुजाऱ्याने त्याला सांगितले होते की, त्या पेयात वीसपट पाणी मिसळले म्हणजेच त्या पेयाचा गुणघ व माधुरी चाखता येते.

रूपधर व त्याचे साथी तवकरच गुहेजवळ पोचले, परंतु गुहेत कोणीच नव्हते. ती एक खूबच विशाल गुहा होती. तेथेही बऱ्याच शेज्या होत्या, खूप मोठमोठे भांडी इथाने भरून ठेवलेली होती. रूपधरची माणसे म्हणाली, “आपण हे दूध अन् मलई घेऊन जावू.” दुसरा एकजण म्हणाला, “अरे आपल्याला अडवणारा तरी कोण आहे इथे? आपण तर या शेज्याही नैश्च या बरोबर.”

पण रूपधर तयार नव्हता, त्याने असे करायला मनाई केली. त्यांनी सर्वांनी तेथेच पोटर मलई खाव्ही, अन् नंतर ते गुहेतल्या लोकांची वाट पाहू लागले.

शेवटी त्या गुहेत वहाणारा माणूस तेथे आलाच, ग्रीक सैनिकांना प्रथम तो दिसलाच नाही. मोठा आवाज करत फसलीची वस्तु अगोवर गुहेत येऊन पडली. ती होती वाळलेल्या लाकडांची एक मोठी. नंतर तो माणूस वाकून गुहेत शिरला. मांजराला पाहून भुंदीर पळावेत, तसे ते सैनिक सैरावैरा धावू लागले.

जो माणूस भार आला होता, तो ताडामाडासारखा जूच असून त्याच्या वसाटावर एकच डोळा होता. तो डोळा अग्निमारला

चमकत होता.

त्या माणसाने शेज्यांचा एक मोठा कळप गुहेत हाकून आणला. नंतर गुहेचे डोंड एका मोठ्या दगडाने झाकून घेतले. तो पथ्थर इतका मोठा होता की चाळीस जैन मिळूनही तो दकलू शकले नसते. नंतर त्या माणसाने बकऱ्यांचे दूध काढले.

हा माणूस फाललोचन जातीचा होता. या जातीचे बरेच लोक त्या भागात होते. त्या लोकांना समाजजीवन असे नसेच, त्यांची सुख दुःखे आपापल्यापुरतीच मर्यादित असत. इतरांचा विचारही ते कधी करत नसत.

ही फाललोचन माणसे शेती करत नसत. जमीन फार सुपीक असल्याने कष्ट न करताच खूपसे पदार्थ त्यांना मिळत.

ही राहसी माणसे वर्धातून एकदाच पीक कापून आणत नसत व बाकी वेळात शेज्या मेज्यांना चरापला मैदानात येऊन जात. तेथील पौष्टिक गवत खाऊन ती जनावरे जांगली घटपुष्ट होत, अन् घरपूर दूध वेत असत. त्यांना चरायला नेण्यावाचून या लोकांना अन्य कोणतेच काम

येत नसे.

ही राहसी माणसे पिढ्यान् पिढ्या समुद्रकिनारी राहात असूनही त्यांना बारीक-सारीक होड्याही बनवायला येत नसत. आपले निवासस्थान सोडून समुद्री यात्रा करणे त्यांना माहीतच नव्हते. त्यामुळे नागरिकता कशी ती त्यांना ठाऊकच नव्हती. अन् अशा तऱ्हेचे विचित्र जीवन ते जगत असत.

ग्रीकांनी ज्या गुहेत प्रवेश केला होता, त्यातल्या फाललोचन माणसाने वार काढलेल्या दुधापैकी निम्म्याची मलई काढली अन् एका टोपल्यासारख्या भांड्यात ठेवली. बाकीचे दूध त्याने बहुधा पिण्यासाठीच भांड्यातून ओतून ठेवले.

यानंतर त्याने चूल पेटवली. त्या भुजेहात त्याला गुहेतले ग्रीक सैनिक दिसले.

आपला एकच डोळा दिसून तिकडे गराय फिरवत तो राक्षस मागेपळून ओरकला, “कोण आहात तुम्ही लोक?” त्याच्या आवाजाचे प्रतिध्वनी त्या गुहेत बुमडले.

(क्रमशः)

चान्दोवाच्या बालभ्या

तिळबा मुलांचा पराक्रम

केरळ प्रान्तातील एरक्कलममध्ये एका कुटुंबात एकाच वेळी तीन मुले (तिळी) जन्माला आली. त्यांची नावे आहेत - महिषी, मनोज व माया. या वर्षी ज्येष्ठ एस्. एम्. एल्. सी. च्या परीक्षा झाल्या,

त्यात सौन्दी मुले पहिल्या अंशीत अंतीर्ण झाली. दोन मुलांना विशेष योग्यताही मिळाली. मुलांची आई प्रोफेसर आहे, सर वडील बॉरिड ऑफिसर.

अंतराळातले अमेरिकेचे रेकॉर्ड

८५ दिवस अंतराळात राहून अंतरिक्षयात्री नॉर्मन थामाई शने ६ जून रोजी एक नवा युद्धांक प्रस्थापित केला. या अगोदर तो अंतरिक्ष प्रवासी अंतराळात राहिला होता, तो ८४ दिवस, १ ताक, १० सोळा मिनिटेपर्यंत राहिला होता. ज्यांना असे अंतराळात राहण्याचे यशसे, त्यांना तेथे राहिल्याने स्थापन केलेल्या 'स्पेसस्टेशन' मध्येच रहावे लागते. नॉर्मन थामाई तेथे जुलैपर्यंत राहील, जेव्हा बुरसा अंतरिक्ष यात्री तेथे पोचेल, तेव्हा तो परत येईल. कोणोही बाबी, पण रशियाच्या व्होलेरी पोसियाचा श्रुद्धांक मोडणे कठीणच वाटते. तो तेथे ४५८ दिवस राहून मागील शान्मध्येच परत आला.

अणकुचीदार पोच

आपल्या अणकुचीदार पोचीने झाडांच्या सालात टोचून टोचून सुतार पक्की आळ्या किडे खातो. झाडांना अशा प्रकारे टोचून रहाण्यामुळेच त्याचे नाव 'सुतार' पडले आहे. इंडोनेशियाला 'बुड पेकर' म्हणतात. सामान्यतः हे पक्षी इतर वस्तूंना शिवत नाहीत. पण नुकतेच अमेरिकेत दोन सुतार पक्ष्यांनी केनेडी अंतरिक्ष केंद्रातील अंतरिक्षयात्राच्या छताला ९० सें.मी. व्यासाचे भोक पाडले. त्यामुळे संघर्षित अधिकाऱ्यांनी यानाचे अड्डण तहकूब केले; पंत नोट तपासणी केली, तेव्हा असे जाळले की या दोन्ही सुतारांनी 'लॅण्ड पड' अथवा आपले घरटे बनवले आहे!

जससी सुपरमॅन

आपल्या 'कॉमिक्स'च्या पुस्तकात छापून येणाऱ्या सुपरमॅनच्या गोष्टी माहीत नसणारा मुलगा विरळाच! सुपरमॅनच्या गोष्टी मुलेमुले मोठ्या अड्ड्यातून वाचत असतात. बघाच अजय सुपरमॅनचा अभिनय क्रिस्टोफर रित सिनेमात फार असतो. गेल्या मेच्या शेवटच्या आठवड्यात जोडू गानकन जाऊ असताना अपघात होऊन तो जखमी झाला. या अपघातात त्याची मान झोडली. आता तो धोक्यातून वाचला आहे. डॉक्टरांचे म्हणणे आहे की, आता तो बगरी वडवरील सरा होईल.

कवि चंद्रशेखर

दुर्धनरवरी विक्रमादित्याने पुन्हा झाडाकडे बाळूम घेत खाकी बुतरवून ते आपल्या खांद्यावर टाकले आणि मौन धारण करून तो पथाक्रम स्मशानाची वाट चालू लागला. तेव्हा प्रेतात बसती करून असणारा बेसाळ बौधू लागला, "राजा, यावेळी तर तू आपल्या मन्तःपुरात सुखोपभोग घेत आराम करत असायला हवंस, पण तू तर या विराग स्मशानात कष्ट अपसत राहिला आहेस. याला मी तुझी महानता समजू, की अविवेक? सी तर स्वतः कोणत्याच निर्णयापुढे पोचू शकत नाहीस. तुझी समजूत काढता काढता मी दमून गेलोय! पण तू? तू तर दमायचं नावच काढत नाहीस. सामान्य प्रजेच्या इष्टीने महान् दिसणारा भाणूसही कधीकधी अविषेकपूर्ण काम करतो; सूर्यपणाने वागतो. शुद्धाहरणावाचल मी तुला एक राजा आणि एक कवी यांची गोष्ट सांगतो. आपला पक्का

वेताळ कथा

पारवत ही 'अक्षपूर्वक ऐक' आणि वंगाळ मोष्ट सांगू लागला.

सूप पूर्वी कौशांबी देशाच्या एका अश्वत्थिद गावात चन्द्रशेखर नावाचा तरुण रहात असे. त्याने सर्व शास्त्रांचा अभ्यास तर नकता केला; पण तो एक शीघ्रकवी असून सुंदर सुंदर कविता रचून लोकांना त्या ऐकवत असे.

चन्द्रशेखर एका गरीब ब्राह्मणाचा मुलगा होता, जे जे त्याची कविता ऐकत, ते सारे त्याला सूचवू लागले की, "तू कौशांबी महाराज विजयभूपती यांच्याकडे जाऊन त्यांना आपल्या कविता ऐकव. फार प्रसन्न होतील ते तुझ्यावर; अन् तुला नक्की राज्याध्यक्ष पतील."

परन्तु कौशांबी राज्यात पण तो राज्यातला प्रत्येक कलाकार प्रथम आपल्या आमपासनाच्या एकाद्या जमीनदाराच्या आश्रयाला जाई या जमीनदाराच्या संस्थानात काही दिवस घालवल्यावर योग्यतेप्रमाणे जमीनदार स्वतः या वलादाराचा शिफारसपत्र देऊन राजाकडे पाठवत असे.

ही परंपरागत रीत मोझयची चन्द्रशेखरची इच्छा नव्हती म्हणून त्याने जवळच्या बक्रधरपुरच्या जमीनदाराच्या आश्रयाला जायचे ठरवले. पित्याने पंचागमातून काढून दिलेल्या सुमुहूर्तावर तो जमीनदाराकडे निघाला.

जमीनदार करचमनच्या परशुराम चन्द्रशेखर पावला. "क्या ते काढले विचार घेऊन आणदी शान्त शान्त पाहून त्याने थंडावले की इथे काही गप्पो घटना घडलेली असणार" तिथी त्याच एका माणसाने विचारल्यावर त्याला अशी हकीकत कळली.

वीरवधनच्या एकुलत्या एका कन्येचा विवाह अमलस गका सन्निध्यपूर्वीच झाला होता. मुलांची अजून सामग्री पाठवणी हो झालेली नव्हती. जावईहा अजून सासऱ्याचा पाहुणवार घेत होता. त्या सकाळी ब्राम्हण फिरत असताना अचानक एक विषारी साप डमून जाक्याचा मृत्यू ओढवला. या दुःखद घटनेमुळेच सर्वत्र शांतता होती.

चन्द्रशेखर शुभमुहूर्त पाहून निघताना होता,

गण नोच मुल्ले जमीनदाराच्या तबखान्यात राख अशुभ ठरला होता. चन्द्रशेखरचा यामुळे विषाद वाटला अन् तो आपल्या गावी परतला.

वडेल म्हणाले, "मी काढलेला मुहूर्त तुला लाभकारक ठरला नाही. आता यावळी तु समीरपुरचे जमीनदार बल्लभ यांच्याकडे जा, मी आपला मित्र सुनीत शर्मा याच्याकडून मुहूर्त काढून आणतो."

चन्द्रशेखर समीरपुरला गेला, तेथे त्याला कळले की जमीनदार कमलवाशा तीव्र रोगाने ग्रस्त झालेले आहेत, रोग कसला आहे, हे ही वैद्यांना अजून कळलेले नाही. ते सारे गोधळत पडलेले आहेत.

याही बंडी प्रयत्न विफल झाल्यामुळे चन्द्रशेखर फार निराश झाला. त्याला कमलाचे भुत्साह वाटेना. तो तसाच धराकडे परत निघाला. बोटाने त्याने एका तलावाचे पाण्या प्याऊन नष्ट न मानल्या अन् थकवा घालवण्यासाठी किताब्यावरच्या "अ वदुषासाली असला, थोड्या वेळाने त्याच रस्त्याने येणारा एक प्रवासोही तेथे आला, त्याने तलावाचे पाणी प्यायले व तोंडी आडासाली घाला. पण आपल्याच विचारात गडलेल्या चन्द्रशेखरचे त्याच्याकडे लक्ष ही गेले नाही.

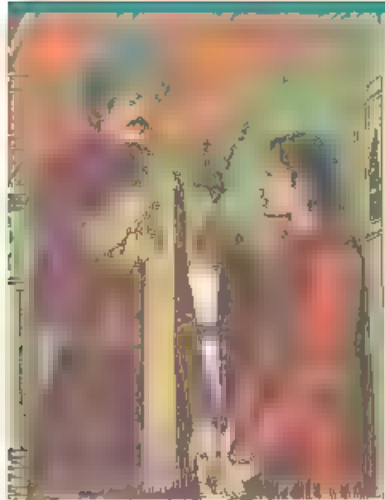
चिन्तित व पुन्हा विसरणाच्या चन्द्रशेखरला पाहून प्रवाशाने आपण होऊनच त्याला विचारले, "महाशय, आपण कोण आहात

हे कळेस का मला?" त्याच्या आवाजात मार्दव होते.

विचारात गडलेल्या चन्द्रशेखरने एकदम दबकून म्हटले, "माझी माहिती आपण घ्यावी, असा कोणी मोठा साणूस नव्हे, मी आपला एक साधासुधा अभागी जीव आहे.

प्रवाशाला चन्द्रशेखरच्या बोलण्याचे आश्चर्य वाटले. पुन्हा एकदा त्याने चन्द्रशेखरकडे न्याहाळून पाहिले अन् तो म्हणाला, "अरे, तुम्ही तर तरस्वर्गाचे न तसपुत्र आहात! तुमच्या भाग्याला काणत्याही परिस्थितीत दबायत नाही. पण ते जेव्हा जेव्हा ते दबायत असे म्हणत नव्हत असून प्रवाशाने चन्द्रशेखरचा

अतः हात आपला हातान घेतला व तो याच्या हस्तोत्तरे निवृत्त राहू लागला

ज्ञान प्रज्ञात अमतात प्रवाशन मधुन अधुन चन्द्रशेखरला कर्ली प्रश्नही विचारस शेवटी मोठ्या प्रमाने या म्हणाला, "अजून तीन महिने कुठेही न जाता तुम्ही आपल्या गावांचे रहा येत्या माघ शुद्ध पंचमात्ता नुस्ती आपल्या गावाच्या पुर्वेकडे प्रवास सुरू करा अंत पाहिल्या स्थानाचा जमानदार जाह्नकुल त्याचाच आश्रय या प्रातःकर मध्य सरळ काढी शुभच शुभ होईल" इतके बोलून प्रवासी आपल्या शरीर निपुन गेल्या माघवर्षाचे वृत्तचरण चन्द्रशेखर मधुन तेथून अजून गणि प्रवाशन मर्यादितल्या आनिशवादन विचार करत

करत आपली वाट चालू लागला.

शेखरच्या गावच्या पुर्वेकडे गावाजवळचा जमीनदार हाता नरसिंहसा शेखरचा गावच्या त्याच्या अमीनदारीत घेत अस नरसिंहसा म्हातार असत याचा पाच बायबा याच्या त्याच्या वक्रबुद्धीबद्ध निरनिराळ्या कथा प्रसिद्ध होत्या कवि लोक त्याला त्या कविना पठवत याचा शानद कर ता भूत अस पण पळभरतच त्याची वृत्ती बदले अन् त्या कवीला फक्त एक दमही देय्य न पुरत पाठवा शेखरलाही या घटनेा पकट होत्या व नरसिंहसा फुटिल बुद्धीचा होताच, पण त्याबरोबर त्याने शासनाचे हातही फार मर्यादित होते.

परी पोरन्यावर चन्द्रशेखरने आपल्या पिढ्याला ज्योतिषाने दिलेला सट्टा मर्यादित या त्याच्या म्हणण्यानुसार तीन महिने ता घराबाहेर कुठे गेला नाही तत्पश्चात्तरावर भार होऊन तो आनिशवाचर म्हणण्यानुसार नरसिंहसामनाच भेटायला गेला

शेखरच्या वंश्याचं कारण जन्म घेतल्यावर दिवाण त्याला म्हणाला, आज नरसिंहसामनाच्या वडिलांचे धाड्डे राहू. श्रद्धिकर्म ते तुलाच घ्यायलाय जेव्हा ते पर्यंत तारी ते तुला भेटू शकणार नाहीत."

हा ऐकून शेखरने शासनाचा हात पाहून त्याला खरेच काहीही लागत न. जमीनदाराला भगवत त्याचा तबकड द्या

झात

या दिवाणा व म्हणाला 'माग या मी आता परतून याय त्याला आता आहे पण मला हे करत राहो वास्तव्य करा ती चल्याकाळी तो माझी कावत एकतात.'

शेखरच्या शेवत्यावरचा दीग साय जेवणाचे पाल्ले आता पाच्ये हा वृत्तात श्राव्ये की राखत तपलेल्या पक्षाचे सित्यासरत्ना हा चेहरा प्रकाशमान आहे "मी तर्क करी तो मोप करीत अस वचन दिवाणाने तालडलीचे बंधूचे टांकले; पण त्याचा अतिशुद्धान्त रहायची व्यवस्था ही करत दिली.

पण संध्याकाळ झाली, तरी शेखरची जमानतगाराचे भेट होऊ शकली नाही सत्त वंशार शासनावर शेतता दिवाण नेथे पाईघातून वृत्तान म्हणू लागला हे घट मी नमोप चालू म नववर्षी जोतलो आज त्याच्या शरीर च श्रद्धा निवस अन् पडिलेला राज्य पार श्रद्धा, स्मृत व मला म्हणाले की, आज स्वर्गाचा 'कावे' म्हणवत तो झोपा पाहून श्रद्धागला आला आहे तो काळा जगत नालायक कोव असला तरी त्याला असं सांगा की, अजपापुत तो माझ्या मर्यादाचा कवि आहे देवता एक हजार एकशे एक मोठा. श्रद्धा वर अस म शासनाला दडले श्रद्धावरून शाला दडले घेतले आ त्याला बसही सांगा की त्याने रोज संध्याकाळी

हजेरी लघुन गावच्या काळानन्दाचा रास करत हावा या मगळ्याचा व्यवस्था करता करता श्रद्धागला हे घ्या अन् हा वृत्त नम्राला मजून जाण्यासाठी बाहेर घेऊन गेली ह तयार आहे "

हे मात शेखरच्यावर शेखरला हवाच की राखते हे व जळंगले शासने पण बिचारा करणार तरी काय? पण मुक्तादान त्या भेवतून स्वाकारल्या अन् दिवाणाचा निरोप घेऊन तो दिवाला. निघताना जमीनदाराजवळ आपली कतरेना घेत करायची विनंतीही त्याने दिवाणाला केली, पण नरसिंहसामनाचे पत्र जेव्हा जमीनदाराकडे त्याचा सत्यानी-कवि म्हणून

राहिला. त्या वृक्ष जमीनदाखळे क्षुपसे इनली
खोटे, नकली कवी घनजोभामुळे रहात होते
त्यांच्या संगतीमुळे शैलरची मन शास्त्रोच
नाहीशी आली; अन् शेवटी कविनेवरूनही
त्याचे मन जडाले

महा परार्थ्यतात हागून ठेवून ही गाडीवाला न जाल्यामुळे शेखर पायीच एक दिवस पद्मनाभपुराकडे निघाला. कडक अन्हा वादसंख्या भाजून काढत होते. शेखरला धूप तहानही लागली होती, बाटेत एक तलाय दिसल्यावर तो तेथे थांबला.

किताबान्तर यमडी धातुनेला एक प्रनामी
अमोदरच एका झाडावाडी दिव्यान्ती येत
बसलेता होता त्याच्यापासून थोड्याच

आता यावेळी तो अुसरला, "मी एक
मरणस ज्ञान प्राप्यवर्ती हो माझा माता असून,
दुर्भाग्य हो माझा पिता "

कवितेचा सारांश असा होता स्वच्छ
 अमललेखा चांदण्यात बागेतली फुले आपला
 सुगंध फतरबौत आहेत त्या सुगंधामुळे भाष्य
 झालेले भुंगे फुलांतला मध तमीने रीत जाहेत.

“अथा सुदूर अल्हासमयं वातावरणान्त, एकाच दिवसात् सूकून जाणारी आग्नी कुजहरी आनन्द लुट्ट आहोत, मग फुलाप्रमाणे सुंदरशा तुझ्या मूत्रकमलावर माच हा विषाद कर ”

पुढे शेअर प्रवाशाला म्हणाला, "ही युवती म्हणजे माझ्या हृदयातली कविताकपी कन्या आहे. आपलं दुर्भाग्य स्वतः पुरतंच भयंजित ठेवून आपल्या परिवाराचा सांभाळ करू शकणारी भाग्यवान माणूस आहे ही बातूक्या करून आणखी काही विचारून तिला मला फार अशीत ज्ञानाथ निरोप द्या मना," जसे म्हणून तो निघून गेला

यानंतर एका आठवड्यातच दोन घोडे जोडलेला एक गाडी शेखरच्या घरासमोर येऊन थांबली, गाडीमधोवर आलेले दोन घोडेस्वारही आपापल्या घोड्यावरून उतरून शेखरला भेटले.

मन्दशेखरला ताबडतोब कळून चुकने की
 वयातपुढील आपल्याला मन्दला पत्रांनी
 मरणात अतः मरण नव जाये
 राजादुःखात पोचल्याबरोबर राज्याने

शेखरराज प्रेमाने आनिंगत दिने व म्हत्वे,
'युवकवी, आजपासून दररोज आम्हाला
आपल्या मधुर कविता ऐकवण्याची
जबाबदारी आहे आपणाकड.'"

शेखरचने ब्रौण्ये ऐकून अपार हसनि
निजिभूषणी म्हणालं, "मधुर कविता
चित्रविचित्रवरच तुमच्याजवळ नसतगात मृदु
संस्कार ही आहेत, मी त्याच दिवशी तुमचे
सामर्थ्य जाणल होतं."

आपल्या 'इच्छेनुसारच काय ते करा'! महाराजांनी दाखवलेल्या आदरामुळे शेंखरचे डोळे भरून गेले. शेतकी गोष्ट सांगून वेताळाने मु.मराठा या महाराजांना समर्थ केली. चन्द्रशेखर यांना तुझी शान्त जीवन विजयभूपतीने प्रदान केले, नरसिंहवर्माजवळ याचे जीवन काटेभरल्या गुन्यावाप्रसाणे व्यतीत होत हेसे. तेव्हा त्याचा जीवनदाता तर रावा विजयभूपतीच ना. त्याने प्रशसा राजाची करायला हवी.

पण शेंखरचं वागणं तर बुलटंच वाटतय, अन् त्याच्या या अविवेकीपणाचं अन् मूर्खपणाचं 'मझे जन्मजात संस्कार अंतम आहेत' असं म्हणत महाराजांनी कौतुक केलं, मला त्यांच्या या ओलण्यात खोट्या स्वतंत्रता पाग धोताय लोलणं न्यायहीन वाटतय, माहीन असूनही तू या शेंकाचं अन्तर छायचं टाळलेस तर तुझ्या मलाकाव्याचि विद्या होतील."

राजा विक्रम भोलना, "माणसाचं जीवन कवितेपेक्षाही पुक्तीशी जोडलेलं आहे. त्यामुळेच शेंखरच्या पंगिताचा पहिला

अक्षदाता नरसिंहवर्माचि आहे हा, तो शेंखरचं रक्षक नक्ता काळारसात त्याला पुरेही रवि नव्हती, पण त्याच्या या दोषांवर बोट टेवणं नूत आ. शेंखरचं नसरी नूत वर्ना ताई कारण तो चांगल्या संस्कारात वाढलेला आहे. आपल्या मनचं दुःख त्यानं कविनेद्वारे व्यक्त केलं, पण नरसिंहवर्माचि नाच मात्र त्याने कुठेही, कधीही झुंजारले नाही म्हणूनच 'तुझ्यावर चांगले संस्कार घडलेले आहेत' अशी महाराजांनी त्याची स्तुती केली. महाराजांनी त्याला आवर दाखवला, तेव्हा शेंखरचे डोळे भरून गेले, त्या भरल्या नेत्रांतून त्या अस्पर्श कर्तव्य इत्यादी गुण प्रकारे व्यक्त करू शकला नसला यावरून महाराजांनी का. चन्द्रशेखर अन् विजयभूपती हे दोघेही चांगले बुद्धिमान आहेत असा व्यक्ती आहेत ते मूर्ख तर नव्हिड नाहीं.

"राजाचे सौम्य मंग करण्यात अंश घेऊ विजयी झालेला वेताळ पुन्हा राघमच अर्जुन झाला अन् झाडावर लढतू लागला.

आधार : सुनिगाची एक कथा

शिवाजीचे किल्ले

संश्लेषा : मोरा भुषा • चित्रकार : अरिज

सांगली किल्ला

रायगडावरील कुतूब

आपल्या किल्लातील किल्ले - १

महाराष्ट्रातील महारे किल्ले म्हणजे महाराष्ट्राचे बळ वीर शिवाजीमहाराज यांच्या बलिदान अविनाशय वीर होत. त्यांच्याहोती एक युद्ध किल्ला शिवाजी येथे त्यांचा जन्म १९ फेब्रुवारी १६३० रोजी झाला.

त्यांनी जिंकलेला पहिला किल्ला म्हणजे तांदणा. १६४६ मध्ये हा किल्ला कोण्याने जगामेही रत म मांडला त्यांनी जिंकला, कारण यापुढी पावसाळ्यामुळे विजापुरची संतप्त सैन्या किल्ला तसाच सोडून स्वदेशा निघून गेली होती. या किल्ल्यात शिवाजी महाराजांना यमिरीत यादून ठेवलेला मोठा खजिना सापडला असे म्हणतात तोरण्या प्राप्त केवळ तबू धि. या अंगारार असलेला राजपद हा किल्ला त्यांनी याच घनातच बांधला. पानतळाची वीस वर्षे त्यांनी येथेच राज्यकारभार संपादला १६५७ मध्ये त्यांनी कांधणा किल्ला जिंकून घेतला, पण पुढेच त्यांच्या तहाच्या अटीनुसार त्यांना तो मोगलांच्या आक्रमण झाला गेला.

नहलार्जः गालुसद

राजधानीको गल्ली बस्नु लाग्यो । जहाँ एताही न्यासी
राजमित्री' किल्लाको निज केली बराबरा
क्षतिकालमा हाँ फुना किल्ला बेगवार अस्माया
समयन साँगाका भाँडोलाई अझुत्तु लायो लोको
हँसी । १९४६ ई. फ.स.को दशकी बखत प्रायः पूर्वी
वेल्गाकोनर तस्मा गज्यात असेपते नाव
संगलात असे, थाय् किल्लाको ६ जून
१९६७ रातीको शिवाको अहगावात
राजधानीको चरभरात भासो

डिबान्जोमहायज्जं च गत्वा निमग्नः

नायक हिले 'पोर करजाओ' गंतर एनावा जयहत्या गानान्तो हिरनपां
नायकी शक्तिप श्रुतीर हात्याने रावी किल्यातुच अरकली

ज्ञानं । अतोऽव वेष्टी बन्ध करण्यतां प्रेक्षाया
नृ. क्षाया अष्टाष्टा १५३ १५४ १५५

१७३५ भाग्यवत वृत्ति ५ अक्षर ३ ३४३

मूलाञ्जवत् पौचण्यागार्तः

हिङ्गुलाङ्गनं निम्बल्लङ्गिणीं गत

ચિત્ર-૧૭ મિન સ્પર્શક

[illegible]

श्री १०८ गणेशाय नमः

अष्टावक्र नमः ॥

ਸੰਖਿਆ ੨੬੬ ਫਾ. ੪. ੫੧੧ = ੨੬੬

शास्त्रज्ञः कथं सा ज्ञानं

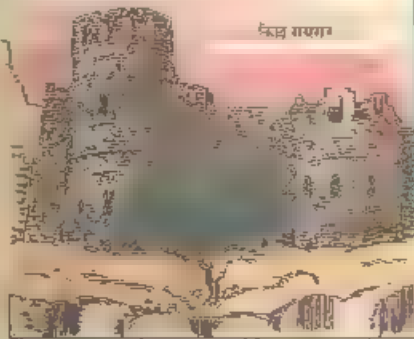
महाभारतम्

आगं तत्तु द्विषं विरुद्धं नृपतं

अज्ञानाद्वारा ज्ञानविमर्शः यो विगच्छति

743 112-113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 1040 1041 1042 1043 1044 1045 1046 1047 1048 1049 1050 1051 1052 1053 1054 1055 1056 1057 1058 1059 1060 1061 1062 1063 1064 1065 1066 1067 1068 1069 1070 1071 1072 1073 1074 1075 1076 1077 1078 1079 1080 1081 1082 1083 1084 1085 1086 1087 1088 1089 1090 1091 1092 1093 1094 1095 1096 1097 1098 1099 1100 1101 1102 1103 1104 1105 1106 110

स्वामीं प्रकृतं बन्धुया नावाच्या कल्याणी समाधीनीं समोच्च आहं

जंजिरा किझा

आपल्या ज्ञानुष्यात अनेकदा प्रसन्न करूनही शिवाजी महाराज जिकृत हाकतल किझा म्हणजे १५१३ अशे ऐतिहासिक घडामोडी होत्या. जंजिरा किझा हा मुद्रा पार्श्वभागात हाकतल किझा म्हणजे १५१३ अशे ऐतिहासिक घडामोडी होत्या. जंजिरा किझा हा मुद्रा पार्श्वभागात हाकतल किझा म्हणजे १५१३ अशे ऐतिहासिक घडामोडी होत्या.

अतिशय महत्वाचे ऐतिहासिक घडामोडी होत्या. जंजिरा किझा हा मुद्रा पार्श्वभागात हाकतल किझा म्हणजे १५१३ अशे ऐतिहासिक घडामोडी होत्या.

सुवर्ण मुर्ग

6 / © Amrita Shrivastava, Bharatiya Vidya Bhavan 1995

इन्दुमतीचा विवाह

धर्मसम... इन्दुमतीचा विवाह... इन्दुमतीचा विवाह... इन्दुमतीचा विवाह...

आपल्या पुढाच्या या धर्मसम... इन्दुमतीचा विवाह... इन्दुमतीचा विवाह...

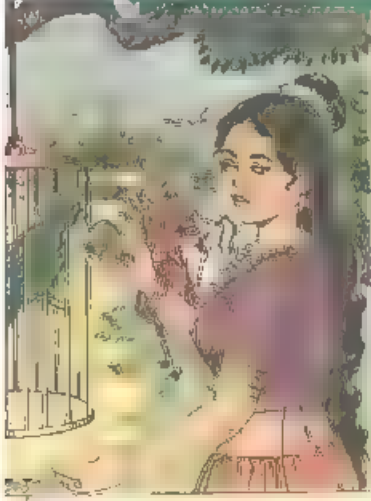
इन्दुमतीचा विवाह... इन्दुमतीचा विवाह... इन्दुमतीचा विवाह...

इन्दुमतीचा विवाह... इन्दुमतीचा विवाह... इन्दुमतीचा विवाह...

इन्दुमतीचा विवाह... इन्दुमतीचा विवाह... इन्दुमतीचा विवाह...

इन्दुमतीचा विवाह... इन्दुमतीचा विवाह... इन्दुमतीचा विवाह...

शिवाजीराय काळे

तहान मार गेली, गोंदयाने वी पाणी पिऊन घेतले. त्याचा लगाम पकडून धर्मपाल तेथून निघाला अन् शरीराला पालकहील दृश्य पाहून अचिर मागा, अन् प्रणम गंगीचे अंगा राहिला.

प्रतिकडे एक कुटीर असून तिच्या घोंवती तऱ्हेतऱ्हेची फळझाडे अन् रंगीबेरंगी फुलांचे तऱ्हे अमनेनी ती झोपडी क्रमली, कोणाची वगैरे जाणण्यासाठी ती पुढे झाला, झोपडीजवळ पोचल्यावर त्याला दिसले की एक असामान्य सुन्दरी एका पोपटाला वेळ सायला फांत होती, अन् पोपटाचा पिंजरा झाडाला टांगलेला होता.

पोपट एकदम झाला, "अतिथीचे

स्वागत असो !"

पोपटाच्या बोलण्याने समकूल तिने मागे वळून पाहिले, त्याला पाहून आश्चर्याने ती जमाला खिळत्यासारखी बुभी राहिली.

इतके अद्भुत आवण्य पाहून मोही भुमाचा अशाच राहिला

स्वतःला सावरत ती युवती म्हणाली, "दुपारच्या मुन्हातून आपण आला आहात. आपणस खूपच तहान लागली बसेल. थंड पाणी घ्यायते मी." अन् ती झोपडीत जायला तिघाली.

पण तिला थांबवत ती म्हणाला, "हे काह करायची काही आवश्यकता नाही आता सरोवराला पाणी पिसूनच आणाय मी, तुम्ही कोण हे काळेज मला? एकट्या तर नाही रहात ना या जंगलात? आतापर्यंत किती राजकण्या राहिल्या आहेत मी, पण मौन्याच्या वृष्टीने, तुमच्यापुढे त्या कोणीच नव्हते."

आपली स्तुती ऐकून ती काहीशी माजली आणि हसत म्हणाली, "मी एकटी नाही रहात इथे, सहानपणीन माझी आई वसली, पाच वर्षांपूर्वी सर्पदंशाचे माझे पिताजीही गेले, त्यांनी मला आपल्या एका मित्राच्या शान्त माणवाने दिले, ती माझा ढालीसारखा संरक्षक एक शिकारी आहे या झोपडीत आम्ही ठाच रहात आता या भाम म्हाणान्या पण मायाच्या लफाणा त्रा

पात्यांची औषध देऊन त्यांच्या व्याधीवर हलाक करायच काम करते मी, माझ्या बहिःसानी भला ही विद्या शिकवली आहे माझे नाव इन्दुमती !"

"माझं नाव धर्मपाल, पा देशचा राजा आहे मी." धर्मपाल बोलला. त्याचा स्वर गर्वयुक्त होता

इन्दुमतीला त्याच्या बोलण्याचे काही आश्चर्य वाटते नाही अन् धयही नाही वाटल ती म्हणाली "आपणाला पहाताच मला वाटत होतं, की आपण कोणो राजा असणार, आपण नाव तर ऐकल ह मला मी पण दर्शन प्रथमच होत आहे."

धर्मपाल आणखी काही बोलणार, पण त्याला आपणोपडे आन इन्दुमती म्हणाली,

'भाफी असावी' या वस्तीचा प्रमुख जागारी आहे. मी त्यावर इलाज करते आहे आता ताबडतोब जाऊन त्याला काही औषध घ्यायची आहेत मला, निघते मी ! औषधोपचाराला तशीर होण घेय्य नाही."

पण तिला थांबवत धर्मपाल म्हणाला, 'इन्दुमती, तू असामान्य सुन्दर आहेस. तुझ्यासारख्या लावण्यवतीन जंगलात रहाणं बरं नाही वाटत इथे कुर जनावरांच्या सान्निध्यात राहून या जंगली जातीच्या लोकांची सेवाशुभूषा करत तुझ्यासारखीन असणं जीवन व्यतीत करणं मलाच लाजिरवाण वाटतंय. तू माझ्यानरोबर चल, राजधानीला पोचल्यानगेबर तुला आपली राणी वन्वीन मी."

शंकरानिरसन

सौशिल्या देशाचा राजा सर्वोत्तम हा केवळ भुक्तास आसन कलांचे मंडळे, परंतु त्याला कलापामकही होना आपल्या राज्यातल्या प्रत्येक कलाकाराचा तो अत्यंत कर्तव्य ठरवून घ्या कलांमधे प्रबोध जमणारा राजाश्रय देवून त्याने आपली ही अभिरुची सिद्ध केली होती.

एकदा सर्वोत्तम आपली पट्टराणी निर्मला देवी हिच्यासह भुवनात हिंडत असता दरबारातील प्रमुख कवि संजय तेथे आला. काही दिवसांतच राजा 'सर्वकला सम्मेलन' नावाचा उत्सव साजरा करपात होता. या सम्मेलनात प्रतिभाशाली कलाकारांचा एक जंगी स्थाय्य समारंभ घरायचा असे त्याने ठरवले होते. या संबंधातच चर्चा करण्यासाठी संजय तेथे आला होता.

या दोघांचे सभाषण लक्षपूर्वक ऐकून राणी निर्मला देश राजाना म्हणाली, 'मला तर असे

वाटते की हे सम्मेलन तरवून घ्या त्याला पैस चाया घातवणूक आहोत' कला माणसाला मुख्य आश्रय देवून घ्यायला पाहिजे अशी राणीने विचारला, हे भवत नसल्याने भरपूर मिळाले या दिशेने पुढील काळात तो लक्षात होईल."

राणीचे बोलणे ऐकून संजयचा चेहरा विवर्ण झाला. सर्वोत्तमला वाटले की, कोणी आपले डोकेंच जुडवले आहे! आणखी काहीही नबोक्ता राजाची अनुमती घेवून संजय तेथून निघून गेला.

राणीकडे पहात सर्वोत्तम समजावणीच्या सुरात बोलू लागला, "देवी, भगवंताच्या कृपेने आपल्या प्रजेचा कक्षाचीही कमत तर नाहीय." अशी सुरुवात करून नंतर अर्जुन कलाची वैशिष्ट्ये, मानवाला त्यांच्या आवश्यकता वगैरे गोष्टी तिला मांडू लागला.

राणीने राजाच्या बोलण्यावर उत्तर देत म्हणाली, "मला तर असे वाटते की हे सम्मेलन तरवून घ्या त्याला पैस चाया घातवणूक आहोत" कला माणसाला मुख्य आश्रय देवून घ्यायला पाहिजे अशी राणीने विचारला, हे भवत नसल्याने भरपूर मिळाले या दिशेने पुढील काळात तो लक्षात होईल."

काहीही म्हणा, पण माणसाला सरोहरी अन्न, पाणी अन् निवारा याच वस्तू आवश्यक आहेत."

"होय, तुला म्हणणे बरोबरच आहे. जमण्यासाठी माणसाला अन्न हवं पण फक्त तेवढे मिळाल्याने माणूस संतुष्ट राहू शकत नाही 'राजा पुन्हा म्हणाला

इतक्यात चिंतुषक रथ आला त्याने दोघांचे म्हणणे ऐकून घेतले. ते जेव्हा आपापल्याच निर्णयावर अडून राहू लागले, तेव्हा त्या दोघांनी प्रत्येक धरमाराच्यावर आपल्या बादातला मध्यम असलेल्या पक्ष ठरवायची जबाबदारी सांठवली

सहस्रमंथना देऊ विचाराने पडला नंतर त्याने जबाबदार काम करत असलेल्या

पहारकऱ्याला आपल्या जवळ बोलवून त्या दोघांच्या मताबद्दल सोपितने व त्यांचा अभिप्राय विचारला, तो हसन म्हणाला, "माणसाला अन्नच तर महत्त्वाचं आहे, त्यानंतरच इतर वस्तूची पाळी."

"असे नको म्हणूय. फक्त अन्न मिळाल्यानेच माणूस त्रिवन्त राहू शकत नाही" सहस्रमंथने विचारले

"का नाही रहाणार? राहिल की जिवन्त" पहारकरी पटकन बोलला

आता राणी निर्मला देवीकडे पहाता ब्रह्मकृपा मिळाल्याने, 'राणासरकार आपण मला पक्षी दिवसाची मदत द्या याच पहारकऱ्याच्या तोंडून मी आपले शंकरानिरसन करवीन "

राणीने हसतच कबुली दिली.

नजर नग्नतासत त्या पण रव व न नैद करून एका खोलीत कोठून ठेवले, अन् त्याच्या हाण्यापिण्याची नीट व्यवस्था करवली. एका आठवड्यानंतर बाहेर बोलावून धरहास त्याला राजाकडे घेऊन गेला, तेथे त्याने विचारले, "कायरे, तुमहे कात दिवसकसे काय गेले?"

"महाराज, फार वास झाला मला. कधी ना कधी तरी आपण मला सोडवाल, या आशेवरच मी ते दिवस घालवले कसेतरी. ती भाषा नसती, तर आत्महत्याच केली असती मी." पहारेकरी अत्तरेला.

धरहासमहाराणीला म्हणाला, "ऐकलंत ना महाराणी? माणसाला जगण्यासाठी भलाची गरज आहे. ही गोष्ट पूर्णतः मान्य आहे मला, पण केवळ अन्न मिळूनच तो सुखाने राहू शकत नाही. अन्न केवळ त्याच पाणवरण करू शकतं, पण माणसाला भूख अन् तृप्तीही हवी असतेच ना. त्यासाठी आनन्द आह्लाद विचार, आवेक्ष या सगळ्यांचीच गरज असते. निभरातिले सुन्दर फुल पाहून आपल्याला थूप आनन्द आनन्द त्यामुळे झळझळात आनन्द.

मिळून पण फुल सन्तुलन करू शकत नाही अशा प्रकारे आपल्या सर्वत्राती झगलना रताप घेणारे कित्येक विषय या पृथ्वीतलावर आहेत या सर्वांशिवाय जीवन कसे रसहीन, कंटाळवाणे होईल याचा विचार करा. थोर सोकांनी. बाहबडलांनी सांगितले आहे की जिवन्त रहाण्यासाठी अन्न हवं, पण केवळ अन्नच जगण्यासाठी पुरेशं नव्हते. थोरामोठ्यांच्या या शब्दांची मो आपणाला आठवण देऊ इच्छितो."

सर्वोत्तमने एकदम ठाठ्या बाजवल्या अन् राणीकडे तिरक्या नजरेने पाहून घेतले. राणीने मान झाली घातली, जणू तिला आपली चूक पटली.

राजा राणीलाम्हणाला, "जर झालं, तुरू शंकारासत झाले. पण त्यासाठी जिजावा या पहारवा याला मारच एक आठवडा तुरुंगवास घडला."

राणीने स्वाची भरपाई करण्यासाठी तावडतंब आपल्या मळ्यातली माथ्याचा मोठे काढून पहारवाच्या स्वाधीन केली.

महाभारत

द्वौ पदांच्या स्वयंवरासाठी कित्येक राजे कांपित्यत्तरात जमा झाले त्या सर्वांची निरतिगळ्या ठिकाणी रहाण्याची व्यवस्था करण्यात आली होती. पांडव बाह्याणवेष्टातच तेथील एका कुमाराच्या घरी राहून मित्रा यागून पोत भरू लागले.

पुत्राचा विवाह आपण अर्जुनाशी करू इच्छितो, ही गोष्ट दुपदाम प्रकट होऊ दिली नव्हती. परन्तु त्याने एका अवजड अपा घनुच्याची योजना केली; बत्यावर लाग चढवून व्र अघांतरी लोबन चक्राकर फिरणऱ्या मत्स्ययन्त्रातील माशाचा डोळा भेदनाच्या शूर व कुशल वीराम्याच गळ्यात द्वौपदी मळ घालील, असा पण जाहीर केला.

स्वयंवरात भाग घेण्यासाठी कौरव

राजकुमार व कर्ण आले होते. याशिवाय केवळ हा सभारंभ पहायला अन्तर्क असणार इतर वृषमे राजे, ब्राह्मण, ऋषी इत्यादीही आले होते. दुपदराजाने त्या सर्वांचे मादर स्वागत केले.

नगराच्या पूर्व दिशेला स्वयंवर मंडप बनवण्यात आला होता व तो अन्तम प्रकार सजवला होता. सत्रीय व ब्राह्मण आयापऱ्या यांथनेपमाणे स्थानराहण करून बसले. दुपदाच वैभव पाहून ते फार आनन्दिश झाले होते. अस्थित सर्वांच्या मनोरंजनासाठी नृत्य गायनदि कार्यक्रम प्रस्तुत करण्यात आले होते हे कार्यक्रम पाहुणे जमायला सुरुवात होण्यापूर्वीच आयोजित झाले होते.

शेवटच्या दिवशी - स्वयंवराच्या दिवशी

द्वौपदीस्वयंवर

द्वीपदीने मंगल स्नान केले अन् खूपसे सुवर्ण जाडूवण धारण केले. नंतर आपल्या हातात गुरगर्भ पुष्पांची रजयन्त्र माला घेऊन तिन स्वयंवर मंगलान्त प्रवेश केला. दुपदगंगाना पुरोहित भोसक याने तेथे जगोदाच अश्विकुळ प्रज्वलित करून ठेवले होते. त्याने द्वीपदीचे स्वागत केले. ती आल्पाबरोबर मंगलवाद्ये वाजू लागली.

धुटगुमन सर्व कासनस्थ लोकसमोर आला व त्याने त्यांना पांच बाण व मत्स्य यन्त्र दाखवून त्यांची माहिती दिली. तो लोकांना अद्भुत 'मन्त्राल' ना काणा हे पांच बाण माखून मत्स्यश्रेष्ठ करील. त्याच्या मळ्यात माझी भगिनी कुण्या अर्क द्वीपदी आपल्या हातहतकी

मुवर्णमाला घालील. तेव्हा आपणापैकी जे कोणी धनुर्विद्या पारंगत असतील, त्यांनी पुढे होऊन आपले शस्त्र बाजसावून पहायला हरकत नाही." यानंतर त्याने द्वीपदीला सर्व उपस्थित राजांना परिचय करून दिला. तेथे हजार मंडळीत दुर्योधन, शल्य, विराट, अक्रुन्ती, अभवधामा, अक्रूर, साबा, प्रहृमन, कृष्ण, तुलवमा, अत्रिभट्ट, सुशर्मा, विश्वपाल, निरांगद, भरद्वाज पौंड्रक, वासुदेव असे कि-४ र पमय नांय झेन

कामदेवाच्या सहाय्या बाणासारख्या अद्भुत सुन्दर दिमशाच्या द्वीपदीकडे सर्वजण अपतक पहातच राहिले. 'अन्व बाह्याण लोकांच्या मैत्राव्यात बसलेल्या व बाह्याणवशातच असलेल्या पांडवाना कृष्णाने आळाखाले व त्याने ही गोष्ट बलरामाबाही सांगितली.

मत्स्ययन्त्राना वेष्ट घेण्याचा कार्यक्रम सुरू झाला. एकाएक करून राजे व राजकुमार पुढे येत राहिले; परन्तु त्या अगस धनुष्याला नुसता बाणलावपेही त्यांना शक्य झाले नाही. बिचारे खाली मात घालून परत फिरले. अशा प्रकारे खूपजण पराजित झाल्यावर कर्ण पुढे आला; आणि धनुष्य अचलून बाण लावायच्या अक्षोभाला लागला. त्याची सहजता पाहून 'आता तोच स्वयंवर जिंकणार असे अनेकांना वाटू लागले. धाटही कर्णाची स्तुति गाझू लागले, ते ऐकून द्वीपदी अचानक दृढस्वराने

म्हणाला "मी एका मृतपत्राला कुरापांही वरणार नाही." या अचानक वक्तव्यामुळे कर्ण फार क्रोधित झाला. परन्तु सूर्यबिंबाकडे पहात, स्वतःवर ताका ठेवत तो आपल्या आसनाकडे परतला. कर्णानंतर शिशुपाल, जरासंध, शल्य इत्यादीही पराभूतच झाले.

आता आणखी कोणोही राजा पुढे होईना व भूपस्थितांच्यात कुजकुज सुरू झाली. इतक्यात ब्रह्मवृन्दात वसलेला अर्जुन अगून पुढे आला. त्याने धनुष्य भुचलून आपल्या हातात घेतले, ते पाहून सारे ब्राह्मण आश्चर्यात पडले, व म्हणू लागले, "एवढे महापराक्रमी शल्य, जरासंध, शिशुपाल यांच्यासारक्या राजांनाही जे कमले नाही, ते हा ब्राह्मण काय

करू शकणार? हा नकीच आम्हा वादग्रामा झाली पहायला लावणार!" काहीजण तर असेही म्हणू लागले की, "हा असशाली असेतच, विद्वानिपुणही असला पाहिजे, नाहीतर असले साहस कस करू घरेल?"

अर्जुन धनुष्याजवळ आला त्याने सर्वांना नम्रतेने प्रणाम केला. आपल्या गुळबे मनोमन स्मरण केले. नंतर श्रीकृष्णाचेही स्मरण केले आणि अगदी नेहमीच्या ज्या संकषेतेने तो स्वतःचे धनुष्य घेतला असे, त्याप्रमाणे ते धनुष्यही घेतून त्याने पाचही बाण त्यानून मोडून मत्स्यवंताचा भेद केला. काय चरतय हे न कळून क्षणभर सर्वजण अवाक झाले. अन लगेच त्यांच्या हर्षध्वनी व टीक्यांच्या आवाजाने आकाश बुमबुमले. ब्राह्मणांनी अति हर्षाने आपले हात धर उचलले. आनंद व हर्षाने गदगद होऊन दुपदराजाही काही वेळ अर्जुनाकडे एकटक पहात राहिला.

स्वयंवरासाठी आलेल्या सर्व राजांना हा आपना अपमान वाटला, ते म्हणू लागले, "या दुपदाने आम्हाला झाडावर चढवले पण फळ नाडण्यापूर्वीच त्याने आम्हाला झाली पाडले आपल्या कन्येचा विवाह हा एकदा कर्णानेच न करता ब्राह्मणांशी करून देणार" ब्राह्मणांच्यात स्वयंवराची रीत तरी आहे ना? एका ब्राह्मणाशी तो कशी विवाह करीन" आमचा अपमान केव्हाबद्दल याला शिक्ष द्यायलाच हवी. द्रौपदीने अर्जुनही एकाच

श्रावण्याला घेऊन तेथे ताक आणू नव्हताच तिला आपण या भद्राने परत फेकून देणू हा नव्हता ब्राह्मण असल्याने आपण याचा कसली धिमा नाही वरु शकणार" त्यांनी आपापल्या तलवारी म्यानबाहेर सुपसल्या आणि दुपदाना घेरायचा प्रयत्न केला. दुपद पावळत ब्रह्मवृन्दात जाऊन लपना. भीम-अर्जुन यांनी आक्रमकतेने भरमले, तेव्हा ते या दोघांवर बाणांचा वर्षाव करू लागले, तेव्हा जवळचा एक वृक्ष गुपटून हप्तान घळत धीम बाण चवू लागला. अर्जुन त्याच्याजवळच आभा राहिला. दुपदाना वाचवण्यासाठी ब्राह्मण त्या द्रष्टावांगना दगड फेकत मारू लागले, पण अर्जुनाने त्यांना तसे करण्यापासून परावृत्त केले. माथी ज्या धनुष्याने त्याने पण जिंकला होता, नच भुचलून तो बाण मोडू लागला. शल्य व कर्ण याने ठरवले की, हा ब्राह्मण असला तरी आता याला मारायला काही हरकत नाही. अर्जुन व कर्ण समोरासमोर येऊन युद्ध करू लागले. अर्जुनाचे कौशल्य पाहून चकित होऊन कर्ण त्याला विचारू लागला, "जे ब्राह्मण, तुझ्या दप्तीकडल्याच कौशल्य कायतं मला माझ्याशी लढायच सामर्थ्य फक्त अर्जुनातच होत, तू आहस तरी कोण?" परन्तु त्याला काहीही उत्तर न देता, अर्जुनाने आपले काम चालूच ठेवले. कर्णाने ओळखले की, या ब्रह्मणाने तूट आपण फिके आहेत; म्हणून त्याने लढण माडून दिले.

या अवधीत शल्य व भीम यांची लढाई जुपनी होती. शल्यांना मारायची इच्छा नसल्याने भीमाने त्याला भुचलून दूर फेकून दिले. हे पाहून ब्राह्मण शल्याला हसू लागले. इतर राजकुमारींमध्ये पुढे होऊन या दोघांशी लढण्याचे धाडस नव्हते.

एकाना सर्वांनीच ओळखले, की हे कोणी सामान्य ब्राह्मण नव्हते, ते कोण आहेत हे जाणायची त्यांची अतुल्यता वाहू लागली. कृष्ण सर्व राजांना बुद्देक्षू बनवला, "या ब्राह्मणाने न्यायपूर्वकच द्रौपदीला जिंकले आहे, अन् राजांशी धर्मयुद्ध केले आहे. तेव्हा आता सर्वांनी त्याच्यापासून दूर राहावे हेच बरे!" कृष्णाचा झळा मानून आता कोणत्याही राजाने

श्रीमार्जुनांजवळ जायचे दुसऱ्हास केले नाही इकडे कुमाराच्या घरात कुन्ती एकटीच होती, बऱ्याच वेळापासून ती बापल्या पुत्रांची वाट पहात होती, त्यांना अशीर झाक्याने ती पाबरवी होती. दुर्योधनाने त्यांच्या विरुद्ध फाही नवी कारवाई तर केलेली नसेल ना, ते कुठल्या अटकगीत तर सापडले नसतील ना, असे विचार तिच्या मनात येऊ लागले. इतक्यात नकुल-सहदेवांसह युधिष्ठिर तेथे येऊन पांढरा अन् थोड्याच वेळात द्रौपदीला घेऊन श्रीमार्जुनही पोचले. बाहेरून ते कुन्तीला म्हणाले, "आम्ही भिक्षा घेऊन परत आलोय माते!" "बर मग ती आपसात सारखी सारखी वाटून घ्या" असे म्हणत कुन्ती बाहेर

आली आणि असामान्य लक्षपूर्वक द्रौपदीला पाहून स्तब्ध झाली.

चितित आवाजात कुन्ती धर्मराजाला म्हणाली, "माझा हातून वृक झाली रे पुत्रा! 'भिक्षा आणलीय' असे श्रीमार्जुन म्हणल्यामुळे आपसात वाटून घ्या" हे शब्द सहजच माझ्या तोंडून निघाले. तुला तर माहीतच आहे की तोंडचे शब्द व्यर्थ ठाण नाहीत, पण या कथेचा तुम्ही सर्वांनी स्वाकार करण हा अधर्म होईल. पण तस न करायामुळे माझे शब्द असून ठरतील तेव्हा धर्ममार्ग काय, तो तूच ठरव."

थोडा विचार करून धर्मराज कुन्तीला सान्त्वना देऊन अर्जुनाला म्हणाला, "अर्जुन, अप्रीला सांगी देऊन तू या कन्येशी विवाह कर."

अर्जुन यावर म्हणाला, "ते को शक्य आहे? तुम्ही अन् श्रीम माझ्यापेक्षा वडील आहात. तुम्हा दोघाबरोबर ही विवाह करण ना अनाचार होईल."

कुन्तीमाता व बन्धू अर्जुन यांचे बोलणे लक्षात घेऊन धर्मराजाने खूप विचार केला व शेवटी आपला निर्णय सांगितला, "या कन्येशी आपण पाचही जण विवाह कर ही आपणा सर्वांचीच पत्नी आहे."

इतक्यात पांढवांना शोधत श्रीकृष्ण बलरामासह तेथे आला. एकमेकांना प्रणाम केल्यावर धर्मराज कृष्णाला म्हणाला, "अम्ही तर ब्राह्मणवेष धारण करून अज्ञान जीवन

जगत गाजविले, तुम्ही आम्हाला ओळखले तरी कसे? अन् आता इथे कोसे काय आलात?"

कृष्ण हसत म्हणाला, "राजा, अग्नी कधी लपवता येतो का? आज स्वयंवर समयी अंबलप्रदर्शन झाले ते पांडव सोडता, कोणाला शक्य तरी आहे का? त्या कुटिज दुर्योधनाची चाल असण झाली हे छानच झाले. तुम्हा आपले सत्यरूप अजून काही दिवस लपवून रहावं हेच बरे." आणि पांढवांचा निरोप घेऊन तो तेथून निघून गेला

या अवघोत घटबुल्लते एक काम केले द्रौपदीला जिकणारा ब्राह्मण कोण आ? तो कोठे राहतो बरी कोणालाच माहीत नसल्याने, आता तो तिला कोठे घेऊन जात आहे, हे पहाय्यासाठी तो अन्य ब्राह्मणाबरोबर जाहीर पडला व लपूनछपून पांढवांचा शोकांग करत राहिला. कुमाराच्या प्रारम्भित येऊन तो एका कोपऱ्यात लपून त्यांच्या हालचाली पहात राहिला.

कृष्ण बलराम निघून गेल्यानंतर भीम, अर्जुन, नकुल, सहदेव यांनी गाकातून भिक्षा मागून आणली. कुन्तीने त्यातला थोडा भाग

आनपोसाठी काढून ठेवला व बाकीच्या भिक्षेतला अर्धा भाग श्रीमासाठी काढून ठेवला बाकीचा अर्धा द्रौपदीच्या हवाली करून तिने तो चारजणांना वाढायला सांगितले. द्रौपदीने गाझापालन केले.

भोजनानंतर सहदेवाने हरिणाग्निने पसरली व त्यावर ते सारे जण झोपले. नंतर द्रौपदीही पांढवांच्या पायांशी आडवी झाली

आठवे पडल्यापडल्या पांढवांनी काही वेळ युद्धासीन निनिराळ्या व्यूहरचना व विविध अस्त्रशस्त्रांचे प्रयोग याबद्दल आपसात चर्चा केली. घटबुल्लत ते सर्व लपून ऐकत राहिला सर्व जण झोपल्यावर ती परत आपल्या पित्याकडे गेला व त्याने सांगितले की, "स्वयंवरासाठी जालेले ते पाचजण ब्राह्मण नसून क्षत्रीय आहेत, अन् माझे अनुमान आहे की ते पांढवच आहेत"

ही बात ऐकून दुपदाना अपार आनन्द झाला. आपली इच्छा पूरी झाली, असे त्याला वाटले. नीट सारी माहिती घेण्यासाठी त्याने आपल्या पुरोहिताला कुमाराच्या घरी पाठवले

कंजूष माणसाचे समर्थन

राजपुरांमधे कनक नावाचा एक व्यापारी होता. त्याजवर त्याच जेवून त्याने जूप घन जमवले. गावात लोक त्याला 'मझाकंजूष' म्हणत. पण कनक त्यांच्या टीकेकडे दुर्लक्ष करी, त्याला त्याबद्दल कोणाचा रागही येत नसे, तो म्हणत असे, "ज्यांच्याजवळ काही नसतंच, त्याच्या कंजूष असणं ही प्रकृतच कला नाही, पण पैसंवाला असेल, त्याने थोडेपत्र कंजूष असले, तर बिघडतं कुठं? एक प्रकारे कंजूष माणसाचं अस्तित्व समाजाला आवश्यक असतं कारण बरजकत्तांना व्याज्यांना का होईना पण पैसं टाकून ते यांना मदतच करत असतात ना? त्यांच्या मरणा भागतात ना?"

एकदा असच कनक शेतानून परत येत असताना चप्पल बनवणाऱ्या चांभोराकडे गेला. चांभोर नागाच्या त्याला एकचप्पल जोडी दाखवत म्हणाला, 'पहासाहेब, कसा सुत्तम कामग्याच्या चपला आहेत या, गहरात नीस रुपयपेक्षा कमीत नकीच नाही मिळसचा असला जोड, पण मी तुम्हाला दहा रुपयात देतो, प्या'.

चिडून चपलांकडे पहात कनक म्हणाला, "आहाहा! आपल्या कधीही चिडून न जाणाऱ्या कार्यावर या शिजणाऱ्या चांगड्याच्या चपला चढवायच्याच करातात? मी काही चप्पल सरेदी करायला नार्ज आलो इथे. घाटेत भाड्या एका दोस्तान चिखट दिलाय मला, त्याच्याजवळची काटेपण रितामी झाली होती, तू चिखट मोडताना विसरास म्हणून आलो मी इथे! दे ना मला तुझी काटेपंटी!"

चान्दावा
पुण्या ८९

आयल्या देशाची
कृशमपदा

तमन

ओल्सर जमिनीवर, नद्यांच्या किनारी, झाडाझुडपांमधेच जगवलेल्या झाडांवर अजून प्रकारे फुललेली फुले आपल्याला जपवा आढळतात. या फुलांना 'राणीचो फुले' म्हणतात. स्वीडनचे वृक्ष-शास्त्रज्ञ मॅगनम व्हो. सान्स्टॉमने यांना प्लास-रेजिनी (राणी पुष्प) यशी सजा दिलेली आहे. त्यांच्याच नावाने वनस्पती-शास्त्रज्ञ यांचे नाव पडले - लाजर फ्रोमिया प्लास रेजिनी. ही फुले मोठी आकर्षक दिसतात. ही फुलवात तेव्हा त्यांचा रंग फिका जांभळट गुलाबी असतो फुलाचे कधीकधी दीड फूटपर्यंत अुंबोचे सुंबकेदार तुरे असून, पाकळ्या सुरकुतल्यासारखा दिसतात. वर्षातून दोनदाच झेप्रिस मे व जुलै मॉयस्टच्या सुभायला झाडांना बहर येतो या झाडांची पाते वरील बाजूने गर्द हिरव्या रंगाची असून, खालील बाजूला रंग काहीसा चिकट असतो. पानांच्या खालच्या बाजूला रेशेचे जाळे असते. यांची फळे हिरवी असून पिकाव्यावर काळी पडतात. फळे लवकर गळून पडत नाहीत, कधी कधी पुढला बहर येऊ लागला, तरी फळे झाडानाच चिकटून असतात.

मजबूतीच्या बाबतीत सागवान नंतर या नजळ्याच नंतर मागला जातो त्याचा उपयोग बरी शोधण्यासाठी व गाड्या बनवण्यासाठी करण्यात येतो. पाण्यात हे आकुंचित करून कडक करून त्यावर बांधण्यात येतात. त्याच्या वर बांधण्यात येतात. त्याच्या वर बांधण्यात येतात. त्याच्या वर बांधण्यात येतात. त्याच्या वर बांधण्यात येतात.

या झाडाला हिंदीत 'जाल', बंगालीत 'गजार', बुरुज्यात 'पटोली', तमिलमध्ये 'कल्ली', मल्याळीत 'आटपू' कानडीत 'चला' उ तमळुन वरतोगू' असे म्हणतात.

मार्कंडेय

मृकुंड मुनी हिमालयात रहात असत. बरीच वर्षे अपत्यप्राप्ती न झाल्याने त्यांनी त्यासाठी शिवाची पूजाअर्चा केली. मुनि ध्यानमग्न असताना समोर महादेव प्रकट झाले व त्यांनी विचारले, "तुला केवळ सोळाच वर्षे जसेल असा बुद्धिमान पुत्र हवा, की निबुद्ध असा चिरंजीव पुत्र हवा?"

मृकुंडला विद्येचे अतिशय प्रेम होते, म्हणून त्याने अत्यायुषी, पण बुद्धिमान पुत्र मागितला.

त्याच्या इच्छेप्रमाणे त्यांना पुत्रप्राप्ती झाली त्याचे नाव मार्कंडेय असे ठेवण्यात आले. मार्कंडेय वहाच वर्षांचे असताना, सूप दुरवरून

पंडित व जिज्ञासू लोक आपले शकानिरसन करून घेण्यासाठी त्यांच्याकडे येत. बारा वर्षांचे असतानाच लोक त्यांना सदगुरु व निहावन मानू लागले.

त्यांचे वय जमजसे वाढू लागले, तसतसे त्यांचे माता पिता काळजीने व्याकुळ होऊ लागले. परन्तु आपली चिन्ता त्यांनी पुत्राजवळ कधीही जोखून दाखवली नाही. मार्कंडेयांनी सोळाव्या वर्षात पदार्पण केल्यानंतर मात्र ते आपले अशु आवरू शकेतात. मार्कंडेयांना

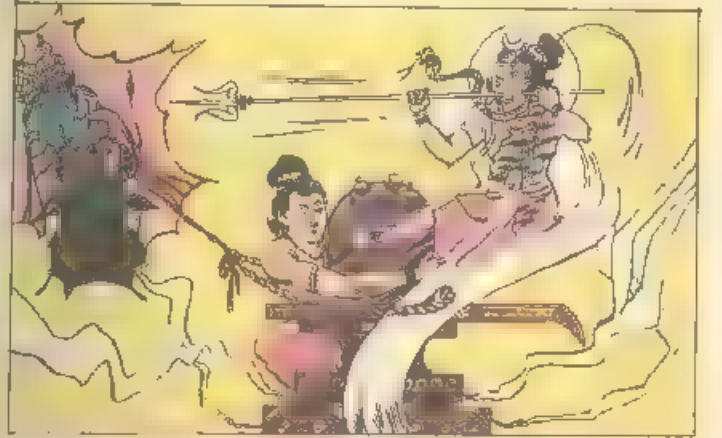
आश्चर्य वाटून त्यांनी याचे कारण विचारले. तेव्हा पुत्रांना मृत्यु जवळ आल्याची वार्ता त्यांना त्याला सांगायीच लागली. परन्तु हा, एक दुसरा पर्याय होता. मातापिता स्वतः प्राणत्यागाला तयार झाले, तर पुत्र चिरंजीव होऊ शकत होता. मार्कंडेयांनी आपल्या शान्त वाणीने दुःखी मातापित्यांना धैर्य दिले. नंतर ते निर्जन प्रदेशात जाऊन ध्यानमग्न होवून, शिवस्मरणात मग्न झाले. त्यांचे आयुष्य समाप्त होण्याची वेळ येऊन ठेपली, तेव्हा यमदूत त्यांना घेऊन जाण्यासाठी तेथे पोचले परन्तु मार्कंडेयांच्या शोचनी प्रकाशनालय असलेले

पाहून ते त्यांच्या जवळ जाऊ शकेनात. तेव्हा स्वतः यमराज तेथे पोचले व त्यांनी आपला पांश मार्कंडेयांवर फेकला. पण मार्कंडेय ज्या शिवलिंगाला शिंटी मारून बसले होते, त्या लिंगालाच यमपांश अडकला, त्याच क्षणी क्रोधित शिवशंकर तेथे प्रकट झाले, त्यांच्या तृतीय नेत्राच्या धर्मीत यमराज वद्धून मरून गेले. या घटनेमुळे शिवाचे 'मृत्युंजय' असे नाव पडले.

शान्त झाल्यावर शंकराने यमाला पुनर्जीवन दिले, पण या अवघीत मार्कंडेयांची मृत्युघडी हुकली, शिवाने

त्यांना वर दिला की ते चिरंजीव बनून सदा सोळा वर्षांचेच रहातील.

या पुराणकथेत एक मयितार्थही आहे. मार्कंडेय आपले विशिष्ट असे व्यक्तित्व त्यागून ईश्वरचरणी लीन झाले. कारण हे व्यक्तित्व शाश्वत, अमर आहे. त्यामुळे काळ आला तरी ते जिवंतच राहिले व अन् कायम सोळा वर्षांचेच राहिले. त्यांना भूत, भविष्य वर्तमान काहीच नाही, काळातीत आहेत ते. त्यांच्याजवळ आहे, तो केवळ अनंत काळ ! ही एक प्रकारची आध्यात्मिक अनुभूती होय.

तुम्हाला माहीत आहे काय?

- बुद्धाने आपला धर्मप्रसार कोणत्या ठिकाणी सुरू केला?
- हिटलरने १९३८ मध्ये एक वेष्ट आपल्या देशात सामील करून घेतला व १९४९ मध्ये पुन्हा सोडून दिला. तो देश कोणता?
- जमिनीवर तरपटणाऱ्या प्राण्यात सर्वात मोठा प्राणी कोणता?
- 'अर्जुन अँवोर्ड' मिळवणारा पहिला भारतीय सेव्हाडू कोण?
- 'घाना'चे जुने नाव काय?
- कदाकला राहुराची स्थापना कोणी केली?
- हत्तीचे साधारण आयुर्मान किती?
- इजिप्तचे अधिकमंज्यक नागरिक कोणती भाषा बोलतात?
- 'अँड्रिसिनिया'चे वर्तमान नाव काय?
- 'कवीचा कवी' मानला जाणारा सुप्रसिद्ध देशाचा कवी कोण?
- इटलीत ज्योयोगाज येणाऱ्या कारन्वीचे नाव काय?
- आपल्या पुराणातल्या 'ऐरावत' हत्ती हा कोणत्या वाहना?
- अंतरिक्षात प्रथम चालणाऱ्या मानवाने नाव काय?
- जमिनीवर आढळणारा भुर्चाने सर्वात जास्त असणारा प्राणी कोणता?
- पारशी लोकांच्या पवित्र ग्रंथाचे नाव काय?
- 'एजल फॉल्स' हा शब्दाचा कोणत्या देशात आहे?
- 'श्रीधर' लडाईव नेपोलियनला हरवणारा कोण?
- पाकिस्तानचे पहिले अध्यक्ष कोण?
- चैतन्यमधील सर्वात जास्त मानवीय मदीचे नाव काय?

अुत्तरे

१. बुद्धाचे	२. हिटलरने	३. जमिनीवर	४. 'अर्जुन अँवोर्ड'	५. 'घाना'चे	६. कदाकला	७. हत्तीचे	८. इजिप्तचे	९. 'अँड्रिसिनिया'	१०. 'कवीचा कवी'	११. इटलीत	१२. आपल्या	१३. अंतरिक्षात	१४. जमिनीवर	१५. पारशी	१६. 'एजल फॉल्स'	१७. 'श्रीधर'	१८. पाकिस्तान	१९. चैतन्य
१. बुद्धाचे	२. हिटलरने	३. जमिनीवर	४. 'अर्जुन अँवोर्ड'	५. 'घाना'चे	६. कदाकला	७. हत्तीचे	८. इजिप्तचे	९. 'अँड्रिसिनिया'	१०. 'कवीचा कवी'	११. इटलीत	१२. आपल्या	१३. अंतरिक्षात	१४. जमिनीवर	१५. पारशी	१६. 'एजल फॉल्स'	१७. 'श्रीधर'	१८. पाकिस्तान	१९. चैतन्य

अनुपस्थितीत

सीतारामची अरुणा ही एकुलती एक मुलगी. खूप सुखभावी अन् सुन्दर होती ती, जवळच्या भावाच्या वीरदासकडून बातमी मिळाली की, आपला मुलगा जयंत याच्यासाठी त्याला अरुणा पसन्त आहे. पण खूद तो कसा आहे, त्याची परिस्थिती कशी आहे, इत्यादी जाणण्यासाठी सीताराम वीरदासच्या गावी गेला.

वीरदास सुसंपन्न असून चांगला सुशिक्षितही असल्याचे सीतारामने जाणले. गापात त्याला चांगला मानही होता. त्याने सीतारामचे मुत्तम स्वागत केले व तो म्हणाला, "माझ्या ओळखीतल्या बऱ्याच लोकांकडून तुमची अरुणा फार चांगली असल्याचे ऐकले. मला हुंडाबिड्या काहीही नको. फक्त शासोक्त विवाह करून देऊन सुनवाईला माझ्या घरा पाठवा म्हणजे पुरे मला."

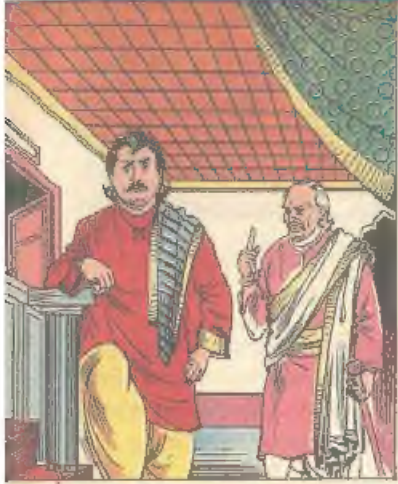
जयन्तही दिसायला अमुदा वाटला. सीतारामला हे स्पष्ट रूप आवडले. गावी परत

येऊन त्याने सर्व काही घरच्यांना सांगितले. अशातच शान्ताराम नावाचा एक माणूस सांगू लागला, "वीरदास म्हणे कोणाशी बोलताना म्हणाला की, सीतारामचं घरणं दरिद्री आहे. त्याच्या मुलीचा मुद्दारा व्हावा म्हणूनच केवळ, हुंडाही न घेता मी तिला सुन करून घ्यायला तयार झालोय. शिकान्याकडून कधी कोणी पैसे घेत का?" सीतारामच्या घराण्याबद्दल बोलताना तो वारंवार त्याची टिंगलही करत होता म्हणे !

शान्तारामचे बोलणे ऐकून सीतारामला फार वरईट वाटले. त्याचे वडील रघुराम मध्ये पडून म्हणाले, "शुगीन कुणाच्या बोलण्यावर विश्वास ठेवण्यापेक्षा तुम्हेंतः जातून वीरदासला भेटणं योग्य होईल."

सीतारामला त्यांचा सल्ला योग्य वाटला. जे ऐकले ते सरे निघाले तर त्याने लग्न मोडून परत येण्याचा निश्चय केला.

सधर दळवी

वाटेन सीतारामला एक शेतकरी भेटला. त्या शेतकऱ्याने आपल्या शेताचा एक भाग वीरदासला स्वस्तात विकला होता, पण त्याला कोणीतरी म्हणाले की - "ती शेतजमीन नापीक असूनही हा शेतकरी गरीब असल्याने आपण ती विकत घेतल्याचे वीरदास कोणाजवळ सांगेलत होता ! शेतकऱ्याला दानच दिलेय अशी त्याची शायना होती म्हणजे" या वाबत खोल्यामाठीच तो शेतकरी वीरदासकडे निघाला होता.

सीताराम शेतकऱ्याला म्हणाला, "बर झाल, आपण दोघं बरोबरच जातो आहोत."

ते दोघे थोडे पुढे जाताच आपल्या घोडा गाडीची दुकस्ती करून घेत असलेला एक माणूस

त्यांना बिसला. त्याची परिस्थिती इलाखांची असताना वीरसिंहने त्याला एक हजार रुपये कर्जावू दिले होते. त्या भांडवलालून याने शहरात व्यापार केला अन् पुष्कळ धन कमवले. व्यापाऱ्याने नन्तर वीरसिंहला त्याची रक्कम परत केली. अन् शिवाय दर वर्षी काही न काही मूल्यवान भेटवस्तु त्याच्याकडे पाठवत राहिला. पण जाता अस ऐकित आले की वीरदास त्याला 'कृतघ्न' म्हणून त्याची आपणखीही निन्दा करत असतो. याबाबत चौकशे करण्यामाठी तो ही वीरदासच्या गावी निघालेला होता.

व्यापाऱ्याला जेव्हा कळले की सीताराम आणि शेतकरीही अशाच बौद्धांसाठी वीरसिंहकडे निघालेले आहेत तेव्हा तो त्यांना म्हणाला, "थोडे थांबा ना' माझी गाडी वाचा दुकस्त होईल, आपण तिघांही गाडीतूनच जाऊ बरोबर."

ते तिघे पुढे निघतात तोच त्यांना रस्त्यात एक कवि भेटला. तो सांगू लागला की, "या वीरदासने माझा एका जमीनदाराशी परिचय करून दिला. मला त्याच्या मुळे घनबांध झाला अन् कीर्तीही मिळाली. पण माझ्या असं ऐकित आलंय की, मी त्याच्या स्तुतीपर एक ही काव्य न लिहिल्यामुळे तो माझ्यावर नाराज आहे. सुरुवातीला मी त्याच्याबद्दल चरं तर एक कविता लिहिली होती. पण ती ऐकून तो म्हणाला होता की - मी एक सर्वसाधारण माणूस असून माझ्याबद्दल कोणी

कविता लिहावी अशी माझी शैक्यता नाही. अन् आज मात्र माझी निन्दा करतो आहे ! मी आता जाब विचारायलाच त्याच्याकडे निघतोय."

आता कवीही बाकी तिघांबरोबर घोडागाडीत बसला.

त्यांना वीरदासच्या घरी पोचता पोचता संध्याकाळ झाली. त्यावेळी वीरदास बाहेर ओढ्यावर बसून कोणाशीतरी बोलत होता. गाडीतून उतरलेल्या चौघांना पाहून प्रेमाने तो त्यांचे स्वागत करत म्हणाला, "अरे, तुम्ही एकदम बरोबर आलेले पाहून मला फारच आनन्द झालाय," त्यांना आपल्या घरात घेऊन गेला व नोकरांना त्याने आज्ञा दिली की, हे चौघेही मला आपल्या नातेवाहकांपेक्षा प्रिय

आहेत. त्यांच्या वागणुकीत कुठेही काही कमी पडता कामा नये. त्यांच्या चेहऱ्यावरून खरा प्रेसभाव व पावित्र्य पाहून चारही जण वृष झाले, पण सनात मात्र अजूनही राग धुमसतच होता, त्यामुळे त्यांना घरात वावरायलाही संकोच वाटला.

इतक्यात कटट्यावर बसलेला कुसरा माणूस वीरदासला म्हणाला, "अरे, तुम्ही अजून माझ्या म्हणण्यावर आपला काहीच निर्णय नाही दिला?"

"निर्णय देण्याची जरूरच काय मुळी? मी एकदा जे वचन दिले ते दिलं. मी ते कोणत्याही परिस्थितीत पाळणारच ! माझा नियमच आहे तो. मी आपलं बोलणं फिरवत नसतो." वीरदास उत्तरला.

ते आपण विकत घ्यावे असे वाटले. वीरदासनेही मान्य केले की, मी ते परस्वस्तत देईन. सूरज आता पैसे जमा करायच्या कामाला लागलाय.

त्याच गावातल्या गणनाथने सूरजच्या भाग्याबद्दल त्याची पथसा केली. आणि त्याबरोबरच वीरदासच्या औदार्याचीही बाखाणणी केली. तर झुलट सूरज तिरस्काराने म्हणाला, "हो, घरात तशी मृताप्रेतांचे बस्ती आहे. फुकट नुड्या घ्यायला कोणी तयार नाही होणार. पण मीच काय तो पैसे देवून ते खरेदी करतो आहे ! यात त्याचा भलेपणा तो कसला ? यात माझही कसलं मोठंसं भाग्य नव्हे, अन् वीरदासचंही औदार्य नव्हे ! मला गरज होती, मी घेतलं, बस, बात खतम !"

आता गणनाथ म्हणतोय की, असल्या या कृतघ्न माणसाला कशाला स्वस्तात देता घर ? त्यापेक्षा ते गणनाथला दिलं तर तो आजच ऋणी राहील वीरदासचा; अगदी पूजाही करील तो. पण वीरदास तर आपल्याच शब्दावर अडून राहिला आहे. तो कोणत्याही परिस्थितीत आपला दिला शब्द मोडायला तयार नाहीय.

सीताराम व बाकीचे तिचेजण काही बोलण्यापूर्वीच वीरदास म्हणाला "माणूस सगळे नसबज, की आपला हेतु साध्य करण्यासाठी लोकत्याच्या विरुद्ध सनेच तक्रारी करतात, तऱ्हेतऱ्हेच्या कपोलकल्पित गोष्टी रचल्या जातात अन् माणसाच्या अनुपस्थितीत

त्याला वाईट ठरवायचे प्रयत्न केले जातात. मी असल्या गोष्टींवर अन् वातस्मांवर कधीही विश्वास नाही ठेकत. माझ्या दृष्टीने माणसाच्या पाठीमागे त्याच्याबद्दल बोलल्या जाणाऱ्या गोष्टींना काहीही किंमत नाही. ते सगळे घडेल, तेच माझ्या दृष्टीने मुख्य होय. ही, बऱ्या भागोबागी झालेल्या गोष्टी एकाद्या वेळी बऱ्या असतीलही; पण तिकडे लक्ष देणं अन् त्यावर विश्वास ठेवणं ह्यां माझी पद्धत नव्हे. ह्यां माझी माणसं आहेत नं, तो माझ्याच म्हणण्याला दुजोरा देतील पहा. ते कधीही आपलं मत तुमच्या बाजूनं देणार नाहीत हे समजून अस. ते माझ्या पद्धतीचं समर्थन करतील नव्हे ! आता जाऊ शकता तुम्हां."

हे वीरदासचे बोलणे ऐकून या चौघांचेही चेहरे पहाण्यासारखे झाले ! आतापर्यंत ते केवळ वीरदासबद्दलच विचार करत होते, स्वतःबद्दल गव्हते करत ! त्यांनी जोळखवे की वीरदास कोणाच्या अनुपस्थितीत त्यांच्याबद्दल दुसरे बोलतो सावर विश्वास ठेवणे योग्य नाही, आता तेही विचार करू लागले की आपणही

दुसऱ्या बोलण्यावर विश्वास ठेवून वीरदासला वाईट का करूला ?

"काही जकते काम आहे" असे म्हणत सीताराम अन् बाकीचे तिघे तेथून सटबले. पण चौघे एकदम कसे व का आले अन् काही न बोलताच निघून चालले हे वीरदासला कळले. इतके जर महत्वाचे काम नव्हते, तर ते इथे आलेच का मुळी ? यामुळे वीरदासला फार आश्चर्यही वाटले.

सीताराम व बाकी तिचेजण बरे तर सगळी चौकशी करून सोडमोड लावायला आले होते. पण आता त्यांना आपल्या शिंवेचे अन्तर परस्परच मिळाले. आता झुलट त्यांना वीरदाससारख्या सच्च्या, प्रामाणिक व आदर्श व्यक्तीचे आपण आम, स्वकीय असल्या बद्दल गर्व वाटू लागला. त्यांच्या स्वभावाचा त्यांच्यावर फारच अनुकूल परिणाम बडून आला. त्यांच्या लक्षात येऊन चुकले की माणसाच्या पाठीमागे त्याच्याबद्दल बोलल्या जाणाऱ्या गोष्टींवर विश्वास ठेवणे, हा शुद्ध मूर्खपणा आहे. घातक आहे ही सवय.

धान्दरटपणामुळे

सोमशास्त्री भिक्षुक होता. पीरोहित्य हा त्याचा धन्दा. बायक-सारीक गोष्टींनी तो बाबरून जाई आणि धान्दरटपणा करी. सबबच झाली होती त्याला तशी.

शेजारच्या गावी लग्न होते. सोमशास्त्रीलाच पुरोहित म्हणून बोलावले होते. त्याला रूप आनंद झाला. पोचायला खुशी होऊ नये म्हणून बाबरून कोवडा आरवण्यापूर्वीच निघता निघता तो बायकोला म्हणाला, "मी निघालोय. अजून अन्धार आहे दाहेर. दरवाजा नीट बन्द करून घे. नाहीतर चोर येऊन घर लुटतील. सावध रहा."

जोपेतून मुरून सोमशास्त्रीच्या बायकोने दरवाजा बन्द केला अन् ती पुन्हा झोपली.

घराजवळच संधी शोधत बसलेल्या चोरांनी सर्व काही पाहून घेतले. रात्रभर त्यांना कुठे हल्ला मारायचे जमले नव्हते. सोमशास्त्री निपून गेलाच, त्याची बायको

घरात एकटीच असून बाहेर अजाबपणा असून एक प्रहर लागेल, असे पाहून त्यांनी बिचार केला की या घरात चोरी करण्यासारखे मौल्यवान काही नसले तरी भिक्षुकीचा तादूक तरी धरपूर असेल.

चोर घरात घुसले. कुठेही दिवा जळत नव्हता. सर्वत्र अन्धकार अन्धार पसरला होता. हे आपले आभ्यन्त समजून ते कामाला लागले.

इतक्यात धान्दरट सोमशास्त्री गडबडीने घरी परत आला अन् दरवाजा सडसडावत बायकोला हसका माळ लागला. तिने शुकून दरवाजा अचडला.

"अग अपरण विसरलो" म्हणत, ते आपल्या खाद्यावर टाकून सोमशास्त्री आला तसाच घाईघाईने परत गेला.

पुन्हा दरवाजा बन्द करून बायको जोपून गेली. चोरांना जेव्हा ती गाड झोपल्याची

खात्री वाटली, तेव्हा ते तांदुळाचे पीप गोधू लागले. ते जेव्हा नजरेस पडले तेव्हा त्यांनी जवळच एक चादर पसरली. तांदूळ चादरीत ओतून घेऊन पसार ज्यायचा त्यांचा विचार होता.

इतक्यात सोमशास्त्रीने पुन्हा परत येऊन बायकोला अडवले.

तिने दार अचडून त्याला विचारले, "आता काय विसरलात?"

"सोळी विसरलो ये ! आण तबकर." शास्त्री म्हणाला. सोळी तांदुळाच्या पिंपाजवळच्या चुंटीला लावलेली होती.

ती जेव्हा सोळी ध्यायला तेथे गेली तेव्हा चोर कोपण्यात हुजकून बसले. खाली पसरलेली चादर पापाला जागताच वाकून तिने ती अचलली अन् सोळी घेऊन द्याल्यवर चादर लपेटून पुन्हा ती झोपून गेली.

ती ओपल्याची सारी करून घेऊन चोर पिंपातला तांदूळ काकून जमिनीवर ओतत राहिले. अंधारात त्यांना वाटते की, आपण बादरीवरच तांदूळ काढत आहोत. पीप

जवळजवळ रिकामे झाले. तेव्हा तो चुचलण्यासाठी अंधारात चाचपत चादरीची टोके शोधू लागले. पण कोणतेच टोक हाती न नागल्याने त्यांच्या लक्षात आले, की तांदूळ तर आपण जमिनीवरच ओतलाय !

'आता काय करावे ?' अशा विचारात चोर असताना पुन्हा तिसऱ्यांदा दरवाजा खडखडला !

दार अचडून बायको म्हणाली, "सकाळ तर झालीच. आता माही आपल्या कामांना लागते कशी !"

हे ऐकून चोर घाबरून गेले अन् येताना आपण पाऊलेच्या भगदाडातून पुन्हा बाहेर पळून गेले. या गडबडीत धान्दरटपणाने रक्तःजवळची पैशांची पैली मात्र ते घरातच विसरले.

यावेळी मात्र सोमशास्त्री कोणतीही वस्तु न विसरता सर्व काही घेऊन वेळेवर लग्नघरी पोचला. त्याच्या धान्दरटपणाचा आणि धान्दरटपणाचा त्याला न कळत फायदाच झाला होता.

